

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

Analýza koncepcí veřejných knihoven na podporu rozvoje čtenářství žáků 2. stupně ZŠ

(Analysis of the concepts of public libraries to support the development of reading of pupils on lower secondary school)

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Štěpánka Klumparová, Ph.D.

Autorka diplomové práce: Bc. Tereza Smudková

Bydliště: 5. května 1318, Louny

Obor studia: Český jazyk - Dějepis

Typ studia: prezenční

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 10. dubna 2015

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Štěpánce Klumparové, Ph.D. za její rady a podnětné připomínky při zpracování práce. Dále bych chtěla poděkovat knihovnicím v Městské knihovně v Lounech, v Městské knihovně v Mostě a v Ústřední knihovně v Praze za jejich ochotu a vstřícnost.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. PUBESCENTNÍ ČTENÁŘSTVÍ.....	7
2.1. Čtenářská gramotnost a výzkumy zaměřené na čtenářství	7
2.2. Charakteristika pubescentního čtenáře	17
2.3. Charakteristika období pubescence	18
2.4. Složky osobnosti pubescenta	19
2.5. Socializace	19
2.6. Charakteristika pubescentního čtenářství	20
3. KNIHOVNY A ROZVOJ DĚTSKÉHO ČTENÁŘSTVÍ.....	24
3.1. Specifika oddělení pro děti a mládež v rámci knihovny.....	25
3.2. Projekt OKNA	26
3.3. Celorepublikové akce pořádané knihovnami na podporu čtenářství	27
PRAKTICKÁ ČÁST	32
4. MĚSTSKÁ KNIHOVNA V LOUNECH	34
4.1. Historie knihovny	34
4.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb.....	35
4.3. Rozhovor s lounskou knihovnicí p. Věrou Pokornou.....	37
4.4. Kritéria hodnocení programu v lounské knihovně	39
5. MĚSTSKÁ KNIHOVNA V MOSTĚ.....	46
5.1. Historie knihovny	46
5.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb.....	46
5.3. Rozhovor s mosteckou knihovnicí p. Jitkou Jílkovou	48
5.4. Kritéria hodnocení programu č. 1 v mostecké knihovně.....	49
5.5. Kritéria hodnocení programu č. 2 v mostecké knihovně.....	52
6. ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA V PRAZE	57
6.1. Historie knihovny	57
6.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb.....	57
6.3. Rozhovor s pražskou knihovnicí p. Novotnou	59
6.4. Kritéria hodnocení programu č. 1 v pražské knihovně.....	60
6.5. Kritéria hodnocení programu č. 2 v pražské knihovně.....	63
7. SHRNTÍ VÝSLEDKŮ POZOROVÁNÍ	66
8. ZÁVĚR	75
9. RESUMÉ	77
10. KLÍČOVÁ SLOVA	78
11. PŘÍLOHY	79
12. POUŽITÉ ZDROJE.....	85
13. SEZNAM PŘÍLOH	87

1. ÚVOD

Ve své diplomové práci s názvem Analýza koncepcí veřejných knihoven na podporu rozvoje čtenářství žáků 2. stupně ZŠ se budu zabývat analýzou vzdělávacích programů a besed, které pro žáky 2. stupně ZŠ knihovny pořádají. Knihovny se samozřejmě věnují žákům a studentům všech stupňů škol, ale tato práce se bude zaměřovat pouze na věkovou skupinu 11 - 15 let, která byla vybrána s ohledem na mé zaměření a také proto, že programů pro střední školy je v porovnání s programy pro základní školy mnohem méně.

Učitelé literatury si začínají uvědomovat, že nejdůležitější metodou, která by jim umožnila pozvednout upadající čtenářskou aktivitu žáků, je práce s vhodnými texty a knihami. To je ale podmíněno jejich dobrou orientací v dětské literatuře. V tomto ohledu učitelé zameškávají za svými kolegy z knihoven, kteří díky svému zaměření mají o produkci dětských knih větší přehled. Jsou také lépe obeznámeni s výzkumy dětského čtenářství a čtenářské gramotnosti. Naopak škola má oproti knihovně větší šanci, jak pozitivně působit na rozvoj dětského čtenářství. Každé dítě musí absolvovat povinnou školní docházku a v jejím průběhu se pravidelně dostává do styku s literaturou. Záleží tedy na učiteli, jak k tomuto úkolu přistoupí. Knihovna sice disponuje velkým fondem, vzdělanými pracovníky a zajímavým prostředím, ale pokud dítě knihovnu samo nevyhledá nebo nemá ve svém okolí nikoho, kdo by ho do knihovny přivedl, všechny výše zmíněné výhody, které by mohly přispět ke kladnému postoji ke čtení, ztrácí svůj význam. Z toho vyplývá, že ideálním řešením, jak působit na dětské čtenářství, je spolupráce obou stran - školy i knihovny. Dnešní moderní knihovny poskytují svým čtenářům nejen výpůjční služby, ale snaží se ve spolupráci se školou působit na mladé čtenáře pomocí speciálních vzdělávacích programů a celorepublikových akcí (např. Noc s Andersenem, Březen - měsíc čtenářů, Velké říjnové společné čtení, SUK - Čteme všichni).

Teoretická část práce bude obsahovat obecné informace o čtenářství - faktory, které ho ovlivňují, způsoby jeho rozvíjení a podmínky pro jeho rozvoj. Další oblastí, kterou bude třeba přiblížit, je cílová skupina analýzy, tedy pubescentní čtenáři a jejich čtenářské zájmy. Zde budou východiskem především výzkumy L. Lederbuchové, O. Chaloupky a J. Tomana. O úrovni čtenářské gramotnosti pubescentů a srovnání s dalšími zeměmi máme zprávy z různých výzkumů, například PISA výzkum. O stavu dětského čtenářství dětí ve věku 10 – 14 let se dovídáme například ze sociologického výzkumu - Jak čtou české děti?. Abychom mohli posoudit, jaké cíle knihovna vzdělávacími programy sleduje,

bude třeba vymezit dětské oddělení knihovny v rámci knihovny, především nás bude zajímat prostředí, výbava fondu, rozmístění knih, získávání informací o nových knihách a služby nabízené dětským čtenářům. Druhou významnou složkou bude zjistit, jak se knihovníci vzdělávají v oblasti pedagogiky, jaké knihovnické časopisy k této problematice existují a také jaké celorepublikové akce na podporu čtenářství knihovny pořádají.

Praktická část práce se pokusí porovnat vybraný vzorek tří veřejných knihoven (Městská knihovna v Lounech, Městská knihovna v Mostě a Ústřední knihovna v Praze) z několika hledisek:

místa - prostředí, vybavenost, fond, koncepce, spolupráce se školami.

Otázky, na které budeme hledat odpověď: Jak knihovny vybírají knihy k nákupu? Reagují na aktuální dění? Jak informují školy o své činnosti? Jde jim o zvyšování čtenářské gramotnosti nebo spíše o budování vztahu ke čtení? Mohou školy využít získané podněty z programů při vyučování?

programů - pozorování, analýza na základě prostudované literatury, porovnání.

Otázky, na které budeme hledat odpověď: Na jaké dovednosti jsou programy zaměřeny? Jaké cíle sledují? Jsou vhodně zvoleny vzhledem k věku žáků? Reagují na aktuální podněty (nové knihy, výzkumy atd.)?

zúčastněných osob - výzkum bude založen na pozorování jednotlivých programů (pokud to jednotlivé knihovny umožní, vzniknou buď videonahrávky, nebo zvukové záznamy) a na strukturovaných rozhovorech s knihovnicí, učiteli a žáky.

Otázky, na které budeme hledat odpověď: Jak hodnotí programy učitelé a jak knihovníci? Odkud knihovny čerpají nápady pro tvorbu programů? Angažují se učitelé při jejich přípravě nebo přenášejí povinnost na knihovnu? Kolikrát týdně/měsíčně žáci knihovnu se školou navštěvují?

Otázky na žáky: Mají průkazku do knihovny? Líbí se jim více programy v knihovně nebo výuka literatury ve škole? Jak hodnotí programy?

Tato práce si klade za cíl analyzovat současnou situaci ve vybraných knihovnách, zhodnotit vhodnost programů nabízených školám a ověřit, zda se získané informace shodují s publikovanými výzkumy o čtenářství. Závěry analýzy nebude možné vztáhnout na všechny knihovny a jejich programy, protože zvolený vzorek není reprezentativní, přesto tato práce může přinést učitelům informace o tom, jaká kritéria sledovat při výběru programu.

2. PUBESCENTNÍ ČTENÁŘSTVÍ

2.1. Čtenářská gramotnost a výzkumy zaměřené na čtenářství

Tématu čtenářství a čtenářské gramotnosti¹ se v posledních letech věnuje velká pozornost hlavně v důsledku méně uspokojivých výsledků žáků v mezinárodních testech PISA. V roce 2009 čeští žáci dosáhli podprůměrných výsledků v oblasti čtenářské gramotnosti, ale v roce 2012 se situace zlepšila, čeští žáci opět dosáhli průměrných výsledků.² Čtenářská gramotnost je jednou z klíčových složek celkové vzdělanosti, pokud upadá, snižuje se tedy celková úroveň vzdělání.³

Nejdůležitějším faktorem, který má vliv na úroveň ČG dětí, je škola. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy není rozvíjení ČG pevně zakotveno jako dlouhodobý cíl a často bývá rozvíjena jen v předmětu český jazyk bez jakéhokoli propojení s ostatními předměty, ačkoli právě schopnost čtení určuje úspěšnost žáků v ostatních vzdělávacích oblastech. Rozvoj ČG je tedy úkolem učitelů všech předmětů. Jak docílit toho, aby školy přivedly žáky ke čtenářství? V ideálním případě by se škola měla stát místem, kde čtení, přemýšlení o textech a sdílení pocitů není považováno za ztrátu času, ale všem zúčastněným stranám přináší radost a možný prostor pro sdílení názorů a postojů. Není vhodné podcenit ani výběr textů, se kterými žáci pracují. Měly by to být především texty blízké dnešním dětem a odpovídající jejich potřebám a zájmům.⁴ Tady se přímo nabízí využití spolupráce škol a knihoven. Knihovna disponuje velkým fondem, zajímavým prostředím a dnes i mnohými službami, které škola žákům zajistit nemůže.

Často je pojem ČG omezen jen na schopnost dekodovat text a na doslovené porozumění. Vytrácí se důraz na celkové porozumění textu, budování vztahu k četbě, využívání čtenářských dovedností a sdílení zážitků z četby.⁵ Samotná definice ČG prochází neustálým vývojem a dochází k jejímu zpřesňování, proto zde uvádíme více možných variant. Přikláníme se k používání nejnovější definice, jak ji v roce 2012 definovala PISA. Druhou definici Výzkumného ústavu pedagogického (VÚP) uvádíme jednak pro srovnání

¹ dále jen zkratka ČG

² MŠMT: PISA 2012: čeští žáci se ve všech ohledech zlepšili. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vysledky-mezinarodniho-setreni-pisa-2012>

³ ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. *Metodika čtenářství* [online]. Praha, 2012 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_210.pdf, s. 7-8

⁴ UČITELSKÉ LISTY. WEB O ZMĚNÁCH VE VZDĚLÁVÁNÍ.: čtenářská gramotnost. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2010/12/ctenarska-gramotnost.html>

⁵ ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. *Metodika čtenářství* [online]. Praha, 2012 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_210.pdf, s. 8

a jednak proto, že považujeme za důležitou zmínku o tom, že se jedná o celoživotně se rozvíjející schopnost.

„Čtenářská gramotnost představuje porozumění, využívání, posuzování a angažování se v psaných textech za účelem dosažení cílů jedince, rozšíření jeho znalostí a potenciálu a aktivní účasti ve společnosti“.⁶ (PISA 2012)

„Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech.“⁷ (VÚP 2010)

Pojem čtenářské gramotnosti se skládá z několika rovin, jež není možné vynechat ani oddělovat⁸:

- **vztah ke čtení** - prvotním předpokladem pro budování vztahu ke čtení je chuť a potřeba číst
- **doslovné porozumění** - schopnost dekodovat psané texty na základě dosavadních znalostí a zkušeností
- **vysuzování** - schopnost formulovat hlavní myšlenku textu a kriticky hodnotit text
- **metakognice** - schopnost stanovit si čtenářský cíl a vhodné strategie pro jeho dosažení
- **sdílení** - schopnost sdílet prožitky z četby, diskutovat s ostatními a inspirovat se četbou ostatních
- **aplikace** - schopnost využívat získané informace z textu ve svém dalším životě

PISA výzkum a čtenářská gramotnost

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) zajišťuje mezinárodní výzkum vzdělávání PISA (Programme for International Student Assessment), který je v současné době hlavním zdrojem informací o úrovni vzdělání jednotlivých zemí v porovnání mezi sebou. Výzkum si klade za cíl zjistit, jaká je úroveň vědomostí a dovedností žáků různých zemí na konci povinné školní docházky.⁹

⁶ PALEČKOVÁ, Jana, TOMÁŠEK., Vladislav. *Hlavní zjištění PISA 2012: matematická gramotnost patnáctiletých žáků* [online]. Praha: česká školní inspekce, 2013 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.pisa2012.cz/articles/files/Hlavni_zjisti_eni_PISA2012.pdf, s. 23

⁷ ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. *Metodika čtenářství* [online]. Praha, 2012 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_210.pdf, s. 8

⁸ tamtéž, s. 10-11

⁹ PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav TOMÁŠEK a Josef BASL. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>, s. 5

PISA testování probíhá každé tři roky již od roku 2000 a jedna ze sledovaných oblastí (čtenářská, matematická nebo přírodovědná) se stává hlavní testovanou. Úroveň čtenářské gramotnosti byla sledována v roce 2000, zúčastnilo se 32 zemí (253 českých škol a 9 400 českých žáků). V roce 2009, kdy se opět sledovala čtenářská gramotnost, se do výzkumu zapojilo již 65 zemí, vzrostl i počet zapojených českých škol na 290, ale v celkovém součtu to bylo jen 7 500 českých žáků. Školy zapojené do výzkumu jsou vybrány tak, aby bylo možné výsledky považovat za reprezentativní a také aby Česká republika získala zpětnou vazbu k systému své školské politiky.¹⁰

Úroveň žáků v jednotlivých oblastech je testována prostřednictvím písemného testu, který trvá dvě hodiny. Test nabízí několik typů úloh (výběr jedné správné odpovědi z více možných, formulace vlastních odpovědí nebo otázky s odpovědí ano nebo ne). PISA výzkum se zajímá nejen o výsledky v jednotlivých oblastech, ale také zjišťuje informace týkající se sociokulturního zázemí žáků, vlivu školy na výsledky žáků nebo genderových rozdílů.¹¹

Testy používané ve výzkumu PISA na zhodnocení čtenářské gramotnosti žáků zkoumají tři typy dovedností:

- a) získávání informací
- b) zpracování informací
- c) zhodnocení textu

První dvě zmiňované dovednosti souvisí přímo s textem, se kterým žák pracuje. V oblasti zhodnocení textu žák často uplatňuje i znalosti, které získal v jiném prostředí. PISA používá různé druhy textů¹²:

- a) souvislé - povídky, romány, reportáže, dopisy
- b) nesouvislé - seznamy, tabulky, grafy, jízdní řády, formuláře
- c) smíšené - kombinují texty souvislé a nesouvislé

Konečné výsledky a úspěšnost žáků jsou definovány tzv. šesti úrovněmi způsobilosti. Každému žákovi je přisouzena jedna z úrovní, dle výsledku jakého dosáhl. Šestou nejvyšší úroveň reprezentují žáci, kteří prokázali vynikající znalosti složitých čtenářských kompetencí, naopak žáci, jimž byla přisouzena první úroveň, dosáhli

¹⁰ PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav TOMÁŠEK a Josef BASL. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>, s. 9-10

¹¹ tamtéž, s. 10-11

¹² tamtéž, s. 12

neuspokojivých výsledků. Takoví žáci jsou ohroženi tím, že mají ztížené podmínky pro další studium nebo omezené možnosti najít zaměstnání. Za základní úroveň je považována druhá úroveň, která má žákovi zajistit ovládnání takových kompetencí, se kterými je schopen fungovat v dnešní moderní společnosti.¹³

Jednotlivé země OECD byly dle výsledků dosažených v testu čtenářské gramotnosti seřazeny do žebříčku, který vypovídá o tom, zda se umístily nad nebo pod průměrem zemí OECD. Česká republika se v tomto žebříčku nachází v jeho spodní třetině a svým výsledkem se řadí mezi podprůměrné. Co se týče pohlaví, lepších výsledků dosáhly dívky. V zemích OECD rozdíl mezi výsledky chlapců a dívek činí průměrně 39 bodů, v České republice je to dokonce 48 bodů. 30 % českých chlapců se nachází pod druhou (základní) úrovní způsobilosti, u dívek je situace lepší, pod základní úrovní je necelých 15 % z nich.¹⁴

PISA výzkum nám díky své koncepci (střídání hlavní testované oblasti) nabízí možnost srovnání úrovně čtenářské gramotnosti v průběhu času. Doposud máme podrobné výsledky z let 2000 a 2009 (v roce 2012 nebyla ČG hlavní testovanou oblastí). Průměrný výsledek zemí OECD, podle kterého se stanovuje, zda se země nachází nad nebo pod průměrem, se za devět let nezměnil. Česká republika zaznamenala propad a to o 13 bodů, navíc podíl žáků, kteří jsou pod základní úrovní způsobilosti, ještě vzrostl a to z 17,5 % na 23,1 %.¹⁵

Výsledky testů nám dávají možnost porovnávat různé země mezi sebou ale i zjistit, jak se žákům vedlo v úlohách zkoumající různé typy dovedností (získávání informací, zpracování informací a zhodnocení textu) a v jakých textech (souvislých, nesouvislých) dosahují žáci lepších výsledků. Českým žákům činí největší potíže oblast zhodnocení textu, ukazuje se, že nejsou schopni kriticky posoudit text. Naopak v oblastech získávání informací a zpracování informací čeští žáci vykazali stejné nebo lepší výsledky než byl celkový průměr. Dívky v České republice dosáhly lepších výsledků nad chlapci ve všech třech oblastech zkoumaných dovedností. V oblasti práce se souvislými a nesouvislými texty si čeští žáci lépe poradili se souvislými texty, ale rozdíl není nijak markantní. Je to

¹³ PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav TOMÁŠEK a Josef BASL. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>, s. 13

¹⁴ tamtéž, s. 15

¹⁵ tamtéž, s. 16-17

ovšem změna oproti roku 2000, kdy čeští žáci dosáhli lepších znalostí při práci s nesouvislými texty.¹⁶

Výzkum PISA se zajímá nejen o výsledky žáků v jednotlivých oblastech gramotnosti ale i to, jaký vliv má socioekonomické zázemí na výsledky žáků. Každá země by měla v rámci své vzdělávací politiky poskytovat všem žákům stejné možnosti a příležitosti.

„Ve výzkumu PISA je socioekonomické zázemí měřeno indexem sociálního, ekonomického a kulturního statusu – ESCS. Tento index zahrnuje různé aspekty rodinného a domácího zázemí a kombinuje informace o dosaženém vzdělání a povolání rodičů s informacemi o vybavenosti domácnosti a jejich kulturních a vzdělávacích zdrojích.“¹⁷

PISA spojuje hodnotu ESCS s výsledky ve čtenářské gramotnosti žáků, lepších výsledků ve čtení dosahují země s rostoucím indexem ESCS. Česká republika dosáhla podprůměrného výsledku ve čtenářské gramotnosti a také podprůměrného indexu ESCS. PISA stanovila složky domácího zázemí žáků, které ovlivňují výsledek čtenářské gramotnosti, patří sem: nejvyšší status povolání rodičů, nejvyšší dosažené vzdělání rodičů, kulturní bohatství rodiny, vzdělávací zdroje rodiny, počet knih v domácnosti, majetkové poměry rodiny, rodina s jedním rodičem, rodina imigrantů, cizí národnost, jazyk používaný doma a společné působení více složek. Ve většině zemí OECD má největší podíl na výsledku úrovně čtenářské gramotnosti počet knih v domácnosti, v České republice je důležitým ukazatelem ještě povolání rodičů.¹⁸

Zajímavá zjištění v otázce oblíbenosti čtení a vztahu ke škole přináší žákovské dotazníky, které žáci vyplňují společně s testem. Z odpovědí vyplývá, že třetina českých žáků považuje čtení za zábavu, další třetina jej ale vnímá jako ztrátu času. Žáci gymnázií mají ke čtení nejlepší vztah, naopak žáci středních odborných škol bez maturity pocítují ke čtení nechuť. Částečně tento vztah ke čtení koresponduje s tím, zda na školách existují školní knihovny, protože 93 % žáků gymnázií odpovědělo, že na škole mají školní knihovnu a pouze 34 % středních odborných škol bez maturity zajišťuje svým studentům školní knihovnu.¹⁹

¹⁶ PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav TOMÁŠEK a Josef BASL. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>, s. 18-20

¹⁷ tamtéž, s. 27

¹⁸ tamtéž, s. 27-29

¹⁹ tamtéž, s. 38-39

Jak čtou české děti? Analýza výsledků sociologického výzkumu.

Sociologický výzkum z roku 2002, který se věnoval dětskému čtenářství. Studie si kladla za cíl zjistit základní charakteristiky dětského čtenářství (frekvence čtení knihy, počet přečtených knih, obliba čtení) a také se zabývala rodinným a školním prostředím, které se nejvíce podílejí na budování vztahu ke čtení u dětí. Jedna kapitola se zaměřuje na vztah dětí ke knihovnám, zda děti navštěvují knihovnu nebo je to pro ně neznámá instituce. Do výzkumu bylo zapojeno 1092 dětí ve věku 10-14 let.²⁰ Tato věková hranice a oblasti zájmu jsou podstatné i pro naši práci, proto se výzkumem podrobněji zabýváme. Získané informace nám pomohou získat přehled o tom, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují čtenářství dané věkové skupiny, jak k samotnému čtení pubescenti přistupují, které žánry a tituly mají v oblíbě. Do výzkumu provedeného v rámci této práce se podobné otázky nedostaly, protože se přímo nevztahují k předmětu našeho bádání, přesto jsme do dotazníku pro žáky zařadili otázku, zda mají průkazku do knihovny, která nám z části poskytne odpověď na to, jaký vztah děti ke knihovně mají.

Autoři výzkumu sáhli k netradičnímu sběru dat, zatímco většina výzkumů čtenářství se odehrává ve škole, kdy děti vyplní dotazník, tazatelé tohoto výzkumu oslovili děti a jejich rodiče přímo doma. Tazatel poté vedl asi 45 minutový rozhovor s dítětem a jedním rodičem, přičemž větší pozornost byla věnována dítěti. Dotazované dvojice (rodič - dítě) byly vybírány tak, aby měl výsledek vypovídající hodnotu. Přibližně stejný poměr dívek a chlapců (49% a 51%), děti ze všech krajů České republiky, z různě velkých míst bydliště, také vzdělání rodičů bylo zastoupeno všemi stupni.²¹

První část výzkumu se zabývala vztahem dítěte ke knize, konkrétně:

1. frekvencí čtení knih
2. počtem knih přečtených za měsíc
3. kdy naposledy dítě přečetlo knihu
4. zda ho čtení baví
5. co dítě čte

Odpovědi na tyto otázky poskytly vodítko, které dítě lze označit za čtenáře nebo nečtenáře. Za čtenáře autoři výzkumu považují dítě, které přečte alespoň jednu knihu za

²⁰ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 2

²¹ tamtéž, s. 6-7

měsíc, čte pro zábavu a pro poučení, ne jen školní doporučenou četbu, čte nejméně jednou až dvakrát týdně a čtení ho baví.²²

1. Frekvence čtení knih²³

Frekvence čtení knih vypovídá o čtenářských návycích dětí. 7 % dětí uvedlo, že čtou denně několik hodin, 21 % dětí čte alespoň chvíli denně, 24 % dětí vezme knihu do ruky jednou až dvakrát týdně. Tedy více jak polovina dětí čte pravidelně. Ne-čtenářů je mezi dětmi čtvrtina.

2. Počet knih přečtených za měsíc²⁴

O úrovni čtenářství vypovídá také počet přečtených knih za měsíc. Pro zjištěné údaje nehrálo roli, zda se jedná o knihu do školy nebo o knihu vybranou dítětem, taktéž se nepřihlíželo k tomu, zda se jedná o knihu obsáhlou nebo obrázkovou. Minimálně jednu knihu za měsíc přečte 43 % dětí, naopak 26 % nepřečte ani jednu. Lépe si v porovnání s chlapci vedou dívky, které přečtou dvě a více knih za měsíc (38 %).

3. Kdy naposledy dítě dočetlo knihu²⁵

Otázka se snaží zjistit, nakolik odpovědi korespondují s otázkou na frekvenci čtení knih. U většiny dětí tomu tak je. 18 % dětí dočetlo knihu v tomto týdnu, 30 % asi před dvěma týdny. Téměř třetina dětí přečetla poslední knihu před půl rokem.

4. Obliba čtení²⁶

Čtení v porovnání s ostatními mimoškolními aktivitami (sportem, počítačem, hraním si venku apod.) není dětmi uváděno jako činnost, kterou by děti v době trávení svého volna vyhledávaly. Pokud je ale otázka postavena pouze na zábavnosti četby bez jejího srovnávání s ostatními aktivitami, uvádí 54 % dětí, že je čtení baví. Více čtení baví dívky. Výzkum také radí, jak získat pozitivní vztah ke knihám a zařadit tak čtení do každodenního života dětí. Jednou z cest je, že dětem umožníme kontakt s knihami, které je budou bavit a které pro ně budou inspirativní.

5. Co děti čtou²⁷

Průzkum ukázal, že nejvíce děti čtou časopisy nebo noviny, dále knihy pro zábavu, doporučenou školní četbu, knihy pro poučení a komiksy. Z hlediska žánrů nejvyšší oblíbenosti dosahuje dobrodružná literatura, fantasy, dívčí literatura, pohádky a pověsti, příběhy

²² GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 8 a 15

²³ tamtéž, s. 8

²⁴ tamtéž, s. 9

²⁵ tamtéž, s. 10

²⁶ tamtéž, s. 10-11

²⁷ tamtéž, s. 11-14

o dětech. V této otázce se také zjišťovaly konkrétní tituly, které jsou mezi dětmi oblíbené. Celkem děti zmínily přes 500 titulů, nejvíce se v odpovědích objevovaly tyto: knihy o Harry Potterovi, Pán Prstenů, Babička, Lovci mamutů, Staré pověsti české, Rychlé šípy, Robinson Crusoe, Děti z Bullerbynu, Metráček, Bylo nás pět.

Ze jmenovaných titulů vyplynulo, že děti polovina dětí preferuje knihy českých autorů, ale pokud měly děti uvést svého oblíbeného hrdinu, jmenovaly v 78 % hrdinu ze zahraniční literatury.

Jedním z hlavních činitelů, který ovlivňuje vztah dítěte ke čtení je rodina, odkud by měl přijít prvotní impulz v podobě společného čtení, které v dítěti vytvoří čtenářské návyky. Z dětí, kterým rodiče v mladším věku četli, se staly aktivní čtenáři. Vedle společného čtení je dalším důležitým faktorem to, jestli děti vidí své rodiče číst. Potvrzuje se tedy, že přenos chování z rodičů na děti funguje. Děti, které nikdy neviděly své rodiče číst, také nepovažují čtení za důležité a nečtou.²⁸

Mnohem větší dopad na rozvoj čtenářství dětí má společné sdílení zážitků z četby. Možnost komunikovat s dospělými o svých zkušenostech a prožitcích, má necelá polovina dětí, ačkoli se jedná o nejsilnější faktor, který přispívá k formování dětského čtenářství a celkově k budování osobnosti dítěte.²⁹

Úloha rodiny ve vztahu ke čtení u dětí se projevuje také orientací rodičů v nabídce dětské literatury, tzn., nakolik jsou rodiče schopni svým dětem pomoci vybrat vhodnou knížku. Nejen rodina ale i škola v této oblasti selhává, čtvrtina dětí je ponechána, aby si knihy obstaraly samy. Často tedy sáhnou po nevhodné knize, což je od dalšího čtení odradí. Ukazuje se tedy, že komunikace o výběru četby nebo alespoň doporučení, co číst, zvyšují šance, že z dětí vyrostou pravidelní čtenáři.³⁰

Posledním zmiňovaným faktorem, který působí na dítě v otázce čtenářství, je sociálně-ekonomické zázemí rodiny. Největší vliv má dosažené vzdělání rodičů, rodiče s vysokoškolským vzděláním mají doma více knih, více čtou a hovoří s dětmi o jejich četbě. S úrovní vzdělání souvisí i příjmová úroveň rodiny. Rodiny s dobrou finanční situací mají možnost vydávat více peněz na vybavení domácnosti (knihy, počítač, internet), čímž svým dětem zajišťují lepší podmínky k tomu, aby si našly cestu ke čtenářství.³¹

²⁸ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu* [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 22-23

²⁹ tamtéž, s. 25

³⁰ tamtéž, s. 26

³¹ tamtéž, s. 28-29

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že úloha rodiny v posilování čtenářství dětí je nezastupitelná. Rodina je tím hlavním článkem, kde dochází k prvnímu kontaktu dítěte s knihou a dále má schopnost vytvářet klima, které napomáhá rozvoji dětského čtenářství.

Po rodině je druhým hlavním činitelem, který má vliv na čtenářství dětí, škola. Pokud rodina nedokáže vytvořit vhodné podmínky a přivést dítě ke čtení, škola se stává většinou posledním článkem, který může děti motivovat. Ve srovnání s rodinou má ale třetinový vliv. Děti, které si z rodiny odnáší pozitivní vztah ke čtení, dosahují lepších školních výsledků a jejich přístup ke škole je mnohem otevřenější a přátelštější. Škola posiluje čtenářství většinou v hodinách českého jazyka a literatury. Výzkum se zabýval třemi oblastmi, které mají největší vliv na čtení dítěte. Jsou to:³²

1. práce s knihou ve škole
2. úkolování dítěte četbou na doma
3. zúročení samostatné četby dětí při výuce

Závěry, které vyplývají z výzkumu o vlivu školy na čtenářství dětí, zdůrazňují, že škola má hned po rodině největší možnosti, jak přivést děti ke čtenářství a zlepšovat jejich čtenářské návyky. Práce s knihou v hodinách českého jazyka by měla být častým jevem, který zvyšuje oblibu čtení u dětí. Každé čtení (domácí i školní) by mělo být opřeno o reflexi, ať již ústní nebo psanou, kde dostanou možnost vyjádřit svůj názor i děti, které jinak nemají možnost s nikým o své četbě mluvit. Posledním důležitým faktorem je zapojení ostatních učitelů (různých předmětů) do budování čtenářských návyků u dětí.

Vedle rodiny a školy existuje ještě jedna instituce, která je zaměřena výhradně na čtenářství a knihu, a tou je knihovna. Situace knihoven je ztížena tím, že na rozdíl od školy není povinnou součástí života dětí. Dítě musí do knihovny někdo přivést a většinou to bývá člověk, který ji sám navštěvuje (rodič/prarodič, škola, kamarád). Knihovny se snaží získávat dětské čtenáře ve spolupráci se školou, a pokud partnerství školy a knihovny funguje, naděje, že z dětí vyrostou čtenáři navštěvující pravidelně knihovnu, vzrůstá.³³

Pro naši práci jsou informace získané v tomto výzkumu velmi přínosné, ačkoli se omezují jen na informace z perspektivy dítěte. Výzkum hledal odpovědi na otázky: zda děti chodí do knihovny, jak často a proč. Autoři výzkumu se zaměřili na veřejné i školní knihovny. Důvodem dělení je fakt, že děti školní knihovny primárně využívají pro

³² GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu* [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 30

³³ tamtéž, s. 50

půjčování knih z povinné školní četby a pokud navštěvují i veřejnou knihovnu, často tak činí z vlastního zájmu.³⁴

Veřejné knihovny jsou dostupné pro 91 % dětí (podle odpovědí dětí z výzkumu), přesto třetina dětí vypověděla, že do knihovny nechodí. Tyto děti pochází z rodin, kde se nečte, ani se nekupují se knihy. V takové situaci by jim první kontakt s knihovnou měla zprostředkovat škola, jinak hrozí, že se před nimi zavře jedna z možností, jak u nich rozvíjet motivaci ke čtenářství. Bohužel škola se umístila až za rodiči a kamarády v otázce, kdo děti přivedl poprvé do knihovny. Potvrzuje se znovu, že rodina má na čtenářství největší vliv. Téměř polovina dětí ale knihovnu pravidelně navštěvuje. Jedná se především o děti, pro které je čtení zábava, hledají v knihách poučení nebo potřebují něco do školy. Opět se jedná o děti, které jsou již motivované ke čtení a čtou alespoň jednou až dvakrát týdně.³⁵

Malou ale ne zanedbatelnou skupinu tvoří děti, které knihovnu navštěvují primárně proto, aby si prohlédly/půjčily časopisy, podívaly se na internet a občas si vypůjčily nějakou knihu domů. Nejedná se o vyslovené čtenáře, ale našly si cestu do knihovny a prostředí knihovny je zaujalo. I k potřebám takových návštěvníků by knihovna měla přihlížet. Dnešní moderní veřejné knihovny nenabízejí svým čtenářům jen výpůjční služby, ale spoustu dalších možností. Děti v dotazníku jmenovaly například: půjčování časopisů, studium encyklopedií, půjčování CD a DVD, možnost využití internetu nebo účast na akcích knihovny.³⁶

Poslední otázka, na kterou autoři výzkumu hledali odpověď, byl důvod, proč děti nenavštěvují veřejnou knihovnu. Třetina dětí v předchozí otázce vypověděla, že v knihovně nikdy nebyla. Proč tomu tak je, není lehké přesně zjistit. Nejvíce dětí jako důvod uvádělo, že:

- moc nečtou (24 %)
- mají dostatek knih doma (18 %)
- nechce se jim tam chodit (14 %)
- preferují jinou zábavu (14 %)
- knihy získávají jinde (12 %)

³⁴ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu* [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 42

³⁵ tamtéž, s. 43

³⁶ tamtéž, s. 43-44

Příčin, proč děti nenavštěvují knihovny, je více. Dítě je z počátku závislé na rodině, a pokud ta knihovnu nenavštěvuje, nebo do ní dítě alespoň nepřivede, šance, že si k ní najde cestu samo, se snižuje. V některých rodinách není chození do knihovny považováno za důležité, dítě pak pod vlivem svých rodičů tento návyk pasivně přebírá. Pokud rodina v tomto ohledu selhala, může ji zastoupit škola, většinou tedy učitelé českého jazyka. Pokud se ani škole ve spolupráci s knihovnou nepodaří dítě zaujmout, knihovna se pro dítě stává místem, ke kterému nemá žádný vztah.³⁷

2.2. Charakteristika pubescentního čtenáře

Hlavním cílem naší práce je zhodnotit vhodnost či nevhodnost vzdělávacích programů, které knihovny připravují pro žáky a studenty, v našem případě pro žáky 2. stupně základních škol. Než budeme moci přistoupit k rozboru jednotlivých programů, považujeme za nutné seznámit se s osobností žáka jako čtenáře. Zajímat nás budou nejen jeho zájmy, čtenářské dovednosti, o některých faktorech ovlivňujících čtenářství dětí, jsme se zmínili již v předcházející podkapitole - rodina, škola, knihovny. Zjistili jsme, jaký vztah děti ke čtení zaujímají, jestli je baví nebo nebaví a jak si stojí četba knih v porovnání s jinými mimoškolními aktivitami. Nyní se podíváme na období pubescence z pohledu vývoje jedince, kdy dospívající chlapec a dívka již nejsou dětmi, ale nejsou ještě ani dospělými.

Dětskému čtenářství se u nás nejvíce věnoval Otakar Chaloupka, jeho komplexní monografie *Rozvoj dětského čtenářství* (1982) popisuje vývoj dětského čtenářství od raného dětství až po období pubescence. Chaloupku zajímá proměna čtenářských zájmů na pozadí psychického vývoje osobnosti, protože tyto dvě skutečnosti od sebe nelze oddělovat. Z dalších výzkumů můžeme jmenovat *Dítě a kniha. O čtenářství jedenáctiletých*. (Ladislava Lederbuchová, 2004). Výzkum je zaměřen primárně na období rané pubescence, na žáky deseti- až jedenáctileté, z pohledu školní literární výchovy a rozvoje čtenářství. Klade si za cíl pomoci učitelům českého jazyka poznat lépe čtenářství svých žáků a zlepšit tak efektivitu hodin literatury. Z novějších publikací, které se snaží dosud získané poznatky o dětském čtenářství ucelit, jmenujme například *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství* (Kateřina Homolová, 2008). Homolová upozorňuje na důležitost vnímání osobnosti žáka v hodinách literární výchovy a dále zdůrazňuje, že by učitelé měli při práci s dětmi brát více v potaz výsledky výzkumů.

³⁷ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu* [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>, s. 46-46

2.3. Charakteristika období pubescence

Samotná periodizace tohoto období není u jednotlivých autorů jednotná. Chaloupka se přiklání k periodizaci V. Příhody, který rozlišuje období prepubescence (6 - 11 let), pubescence (11 - 15 let)³⁸. Lederbuchová za počátek období puberty určuje věk jedenácti let, ale uvádí, že je to velmi individuální.³⁹ Jiní autoři pro vymezení jednotlivých období používají dělení podle školního věku dětí, tj. období pubescence (11 - 15 let) se kryje s obdobím středního školního věku.⁴⁰ Pro potřeby naší práce se přikláníme k používání termínu období pubescence, tedy období mezi 11 - 15 rokem dítěte. Období pubescence bychom mohli označit jako období velkých změn a období hledání nové identity.

Dospívající chlapec či dívka již nejsou dětmi, ale nedosáhli ještě přijetí mezi dospělé, z čehož plynou i důvody jejich chování vůči autoritám. Dospělí po nich na jednu stranu chtějí, aby se chovali rozumně a dospěle, ale na druhou stranu jim svým chováním stále dávají najevo, že jsou ještě dětmi. Chování dospívajícího vůči dospělým je pak nejnápadnějším rysem období dospívání, kdy odmítají plnit požadavky dospělých, vzdorují, nestrpí přílišnou starostlivost, chtějí být součástí skupiny kamarádů, mění své vyjadřování, protože se domnívají, že takto funguje svět dospělých. Rodiče a učitelé si po klidném období prepubescence těžko zvykají na změnu v chování dospívajících a často netuší, jak ke všem změnám přistoupit.⁴¹

Období dospívání se vyznačuje nejen změnou chování a psychiky ale dochází k proměně vnímání světa a sama sebe, k růstu intelektuálních schopností: „*Pubescentova percepce se zdokonaluje, jeho myšlení se stává abstraktním, směřuje k zobecňování a kategorizaci jevů. Zpřesňují se analyticko-syntetické operace typické pro hypoteticko-deduktivní myšlení.*“⁴²

Dominantní touhou dospívajících se stává potřeba být považován dospělého. Neúspěch z nepřijetí mezi dospělé si často vynahrazují siláckými řečmi, hledáním svých idolů/vzorů a vyhraněností a přehnanou kritikou vůči dospělým. Dalším výrazným jevem dospívání je srovnávání sebe samého s druhými lidmi, které se projevuje zvýšenou kritičností k sobě

³⁸ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, s. 34

³⁹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 20

⁴⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, s. 34

⁴¹ tamtéž, s. 312-314

⁴² HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008, s. 20

samému. Ze zmiňovaných charakteristik plyne, že dospívající člověk prochází velkými změnami, se kterými se každý jedinec vyrovnává jinak.⁴³

2.4. Složky osobnosti pubescenta

Jedna z definic osobnosti naznačuje, že celková osobnost člověka je souhrnem mnoha faktorů, které dohromady vytváří výsledný celek osobnosti. Poukazuje také na její složitost a komplexnost: „*Osobnost člověka je určena jeho vrozenými dispozicemi a jejich rozvojem a uplatněním, procesem učení, osvojením vědomostí, dovedností a návyků, osvojením konkrétních činností a vzorců chování, obsáhlou sférou potřeb, motivací, zájmů, sociálními vztahy a sociálním uplatněním.*“⁴⁴

Otázky, na které pubescent hledá odpověď podle psychologa Rubinštejna⁴⁵, jsou: co chce, čeho je schopen, čím je a co je smyslem jeho života. V období dospívání člověk zažívá pocit, že chce a je schopen všeho. Je to dáno jeho rychlým psychickým a mentálním rozvojem, ovšem existuje rozdíl mezi tím, co chce a čím je. V otázce sebeuvědomování se dospívající člověk nachází na rozcestí. Srovnává-li se sobě rovnými či níže, nalézá shodu. Srovnává-li se s dospělými, nalézá rozdíly, které ho vyčleňují ze světa dospělých.⁴⁶

Nároky na rozvoj osobnosti v těch několika málo letech období pubescence jsou neporovnatelné s jinými obdobími. Jedinec se má rychle oprostit od dětského pohledu na svět a na konci pubescence se má vykazovat znaky dospělosti. S tímto rychlým tempem dospívání souvisí jeho vnímání času. Pubescent si tolik neuvědomuje přítomnost, ale obrací se do budoucnosti, kterou si velmi idealizuje. Představuje si, že již vše umí, má zkušenosti a společenskou prestiž, aniž by se o to musel více přičinit. Záhy ale zjišťuje, že orientace na budoucnost mu činí potíže v přítomnosti. Ve chvíli, kdy si začne tuto skutečnost uvědomovat, začíná se spoluúčastnit na vlastním vývoji.⁴⁷

2.5. Socializace

Hledání sebe samého neprobíhá izolovaně od světa, ale mezi ostatními lidmi, mezi něž se jedinec chce začlenit. Již od dětství získáváme informace o svém jednání prostřednictvím reakcí svého okolí. Už tyto zkušenosti ovlivňují další vývoj socializace.

⁴³HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008, s. 20

⁴⁴CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, s. 335

⁴⁵tamtéž, s. 332

⁴⁶tamtéž, s. 332-333

⁴⁷tamtéž, str. 336 a 339-340

Souhlasné projevy dítě motivují, nesouhlasné ho vedou ke změně chování. Dospívající člověk si již uvědomuje, že je hodnocen jako celek, jako osobnost.⁴⁸

Období pubescence se vyznačuje zvýšeným množstvím sociálních kontaktů a pubescent se snaží v rámci sociální skupiny, jejíž je členem, být hodnocen co nejlépe. Nárůst sociálního citění je dán tím, že dospívajícímu člověku už nestačí pouhá interakce s rodinou, ale hledá místo, kde by získal pocit sounáležitosti a uznání. Být přijat skupinou, je pro pubescenta důležité v rámci procesu socializace.⁴⁹

Postupné rozšiřování sociálních kontaktů jedince s sebou přináší vytvoření škály hodnot, která zahrnuje to, co jedinec považuje za významné. Škála do jisté míry vypovídá o jeho budoucí životní orientaci a každá generace staví jako nejvyšší hodnotu něco jiného. Mezi hodnoty řadíme i hodnotu čtení jako jeden z faktorů ovlivňující úspěšnost v životě a ve studiu či zaměstnání.⁵⁰

2.6. Charakteristika pubescentního čtenářství

V předchozích podkapitolách jsme nastínili hlavní rysy vývoje osobnosti pubescentů. Věk od jedenácti do patnácti let je obdobím plným protikladů a změn. Přáním jedince je proniknout do světa dospělých, mezi nimiž se snaží najít své místo. Tento proces však neprobíhá bez obtíží a místo pocitu dospělosti se dostavuje pocit frustrace. Změny odehrávající se v psychice jedince se promítají i do proměny jeho zájmů. Pro nás bude nejdůležitější, jak se proměňuje vztah ke čtenářství, jaké místo zaujímá četba ve volnočasových aktivitách pubescentů a jak se mění čtenářské potřeby.

V této době také mluvíme tzv. krizi čtenářství. O. Rosandič mluví o třech krizích. První přichází již mezi osmým a devátým rokem života, kdy dítě nezvládá čtení na základní úrovni a v důsledku toho dochází k neuspokojení z vlastní četby. Druhá krize se objevuje mezi třináctým a patnáctým rokem, kdy je jedinec ovlivněn pravidelnou literární výchovou ve škole. Ta nedokáže využít čtenářského nadšení a chuti sdílet zážitky z četby, učivo literární výchovy je předkládáno příliš racionálně a vědecky. Třetí krize se dnes pod vlivem médií objevuje již na konci pubescence, kdy se u dospívajících vyhraňují jejich zájmy a volí raději jinou formu zábavy (např. film, hudbu).⁵¹

⁴⁸ HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008, s. 24

⁴⁹ tamtéž, s. 25

⁵⁰ HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008, s. 25-26

⁵¹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 21

H. Busse, který provedl jeden z prvních dětských výzkumů zaměřených na čtenářství, zjistil, jak se vyvíjí průběh čtenářství v pubescenci. Na počátku tohoto období můžeme mluvit o čtenářském boomu, počet přečtených knih vzrůstá. V průběhu let křivka stále stoupá a na konci puberty mluvíme o maximu. U chlapců křivka začíná klesat, u těch, kteří se dále nevěnují studiu, radikálně klesne počet přečtených knih. U dívek je situace podobná, ale pokles není tak velký. Výzkum pochází z dvacátých let 20. století, ale jak se ukazuje i v dnešní době, v období puberty vzrůstá zájem o četbu.⁵² Touha dospívajícího stát se dospělým se promítá do četby. Čtenář díky knihám může zažít to, co je mu odpíráno - nebezpečné situace, dobrodružství, cesty do exotických zemí, lásku, úspěch, dobrou finanční situaci. Teprve když jedinec zažije některé z výše uvedených věcí, jeho touha po takové četbě klesá. Pokud není nikdo (rodina, škola, knihovna, vrstevníci apod.), kdo by mu poskytl nové impulzy ke čtení, četba ztrácí své postavení na úkor jiných zájmů.⁵³

Rysy pubescentního čtenářství

1. *význam poznávací funkce literatury* - S dospíváním souvisí rozvoj intelektuálních schopností jedince. Ten si začíná uvědomovat, že jeho znalosti jsou omezené a touží se dovědět více. Nedostatek zkušeností se promítá i do četby, od které čtenář očekává naplnění této touhy. Četba může pubescentovi zprostředkovat něco nového, protože jeho okruh znalostí je zatím nedostatečný.⁵⁴
2. *identifikace s hrdinou* - pubescentní čtenář potřebuje svůj vzor, svého hrdinu, do něhož promítá své potřeby. Vztah k hlavnímu hrdinovi může v některých případech nahrazovat skutečný vztah v reálném životě. Hrdina dále dovede řešit problémy, jaké mají dospělí, kterým se pubescent chce stát.⁵⁵
3. *příležitost k sebeuskutečnění* - čtení je jedním z možných způsobů seberealizace. Dospívající se prostřednictvím četby soustředí na ty oblasti života, které dosud mohou prožívat jen ve svých představách.⁵⁶
4. *kritéria četby* - vztah umělecké hodnoty díla a očekávání čtenáře. Pubescenti nevnímají osobnost autora knih jako důležitou, často si nepamatují jména

⁵² CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, s. 366

⁵³ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 21-22

⁵⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Horizonty čtenářství*. Praha: Albatros, 1971, s. 19-20

⁵⁵ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 24-25

⁵⁶ tamtéž, s. 23-24

a autorství nepřisuzují větší váhu. Mnohem častěji dospívající tíhnou k druhořadě literatuře a kých, protože jsou schopny naplnit jeho očekávání.⁵⁷

5. *rozdíly ve čtenářských preferencích jednotlivých pohlaví* - v období pubescence dochází k rozdělení čtenářských zájmů podle pohlaví, je to z části dáno rychlejším procesem dospívání a také vlivem medií, s kterými děti přichází do styku od útlého věku. Potvrzuje to například J. Toman, který tvrdí, že k rozdělení čtenářských zájmů podle pohlaví dochází již v jedenácti letech. Dívky se zaměřují na poezii, romány a pohádky, chlapci preferují uměleckonaučnou a populárně naučnou literaturu. Chlapci dávají mužským hrdinům, dívky nejsou tak vyhraněné a rády si přečtou i tematiku chlapeckou. V dospělosti ženy preferují oddechovou četbu, muži si vybírají faktografickou literaturu.⁵⁸

Téměř každý výzkum zkoumající dětské čtenářství se zajímá o to, jaké žánry ta která skupina preferuje. Celkově se situace oblíbenosti žánrů příliš nemění, pokud pomineme výskyt nových žánrů v dětské četbě (sci-fi, fantasy). Pubescentní chlapci nejvíce preferují dobrodružné žánry, sci-fi a fantasy, technickou literaturu a humoristické příběhy. Na opačném pólu se objevují knihy historické, životopisné, cestopisy a knihy o vztazích. U dívek je situace podobná, preferují dobrodružnou literaturu, sci-fi a fantasy a také knihy o vztazích a citovém zrání. Nejméně oblíbené knihy jsou s technickou tematikou a cestopisy.⁵⁹

S výzkumem oblíbenosti žánrů souvisí i konkrétní tituly, které pubescenti vyhledávají. Uvedená zjištění pochází z publikace *Čtenářství a čtenářská gramotnost* od A. Zachové, která zjišťovala u žáků od 5. do 9. tříd, kterou knihu považují za nejoblíbenější (viz Příloha 1: Nejoblíbenější knihy žáků 6. - 9. tříd, rok 2012).⁶⁰

Z titulů, které čtenáři uváděli jako nejoblíbenější, vyplývá, že žánrová skladba četby je podobná i dnes. Vidíme zde zastoupenou klasickou literaturu, tzv. povinnou četbu od autorů jako Foglar, Remarque, Viewegh. U starších čtenářů se objevují tituly, které byly primárně určeny dospělým, což dokládá, že dnešní čtenáři jsou mnohem vyspělejší. Dobrodružné „mayovky“ a „verneovky“ pomalu vytlačuje fantasy literatura (J. R. R. Tolkien, J. K. Rowlingová, T. Pratchett), strašidelné příběhy nebo detektivky. Dříve velmi

⁵⁷ CHALOUPKA, Otakar. *Horizonty čtenářství*. Praha: Albatros, 1971, s. 74

⁵⁸ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 25-27

⁵⁹ HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008, s. 71-72

⁶⁰ ZACHOVÁ, Alena. *Čtenářství a čtenářská gramotnost*. Vlkov: Helena Rezková, 2013, s. 42-44

populární romány Stanislava Rudolfa a Heleny Šmahelové vystřídali autoři jako E. Blyntonová, J. Wilsonová a další. Dnešní pubescenti mají mnohem větší výběr, což klade nároky i na učitele, kteří by měli se současnou literaturou držet krok. Často se tak neděje a učitelé stále trvají na čtení knih, které sami četli jako děti. Pomoci učitelům orientovat se v dětské četbě může právě knihovna. Na programech se knihovníci snaží používat nejnovější a dětmi nejčtenější publikace, kterými je dokážou zaujmout. Knihovníci jsou také ochotni učitelům/rodičům poradit, z rozhovorů s nimi vyplynulo, že jsou naopak velmi rádi, když učitelé striktně netrvají na čtení klasické literatury jako Jiráska, Němcové, Čapka, Petišky atd. ⁶¹

⁶¹ ZACHOVÁ, Alena. *Čtenářství a čtenářská gramotnost*. Vlkov: Helena Rezková, 2013, s. 38-39

3. KNIHOVNY A ROZVOJ DĚTSKÉHO ČTENÁŘSTVÍ

Knihovnou se rozumí: „zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené zákonem, a které je zapsáno v evidenci knihoven.“⁶²

Pod pojem veřejné knihovnické a informační služby spadá:⁶³

- zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovnických služeb z knihovního fondu jiné knihovny
- poskytování ústních bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší
- zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy
- umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup
- Knihovna může poskytovat i další služby jako: kulturní, výchovné a vzdělávací činnosti, vydávání tematických publikací, poskytovat reprografické služby a umožnit přístup k placeným informacím na internetu

Z výše uvedených služeb je zřejmé, že cílem práce knihovníka je zajistit každému uživateli knihovny tyto služby. Metodika práce se čtenářem se zabývá cílem, obsahem, podmínkami a prostředky působení na čtenáře a je ovlivněna podmínkami jednotlivých knihoven.⁶⁴

Knihovny se snaží uspokojit své čtenáře. Aby byly schopny čtenářům poskytnout požadované služby, využívají tzv. diferenciaci čtenářů. Znamená to, že čtenáři jsou podle zvoleného hlediska rozděleni do kategorií, které jim mají zajistit lepší a rychlejší poskytnutí služeb. Rozdělení čtenářů do čtenářských kategorií na první pohled vypadá jako popření základní úlohy knihovny, tedy, že zajišťuje všem bez rozdílu poskytování knihovnických a informačních služeb. Diferenciace neznamená potlačení tohoto práva, ale právě naopak přináší čtenáři zefektivnění služeb. Kategorizace musí být prováděna s ohledem na typ knihovny, její poslání, možnosti a specifika regionu, v němž se daná knihovna nachází.⁶⁵

⁶² Zákon č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. In: Sbírka zákonů. 29. června 2001. Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provade-ci-prepisy/Zakon257.htm#portal-top

⁶³ tamtéž

⁶⁴ VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV, 1995, s. 145

⁶⁵ tamtéž, s. 146-147

V systému čtenářských kategorií nejsou jasně vymezeny jednotlivé skupiny, s jistou unifikací se setkáváme ve vědeckých knihovnách nebo právě v odděleních pro děti a mládež. Skupiny mohou být děleny podle: věku čtenářů, stupně vzdělání, profese, zájmových oblastí. Pro naši práci bude nejdůležitější první dělení - podle věků čtenářů. Mluvíme o kategorii dětí (do 14 let), dospívajících (do 19 let) a dospělých.⁶⁶

3.1. Specifika oddělení pro děti a mládež v rámci knihovny

S knihovnou jako institucí by se děti měly seznámit už mateřské škole. Právě kontakt knihovny s předškolními dětmi je důležitý pro obě strany. Knihovna si touto cestou může pomalu „vychovat“ budoucí čtenáře, aby se tak stalo, je důležité mít této skupině co nabídnout a hlavně u ní probudit zájem. Jednou z možností, jak toho dosáhnout, je připravit dětem příjemné prostředí v podobě vlastního oddělení, které by naplnilo jejich požadavky.⁶⁷

Nejdůležitější osobou dětského oddělení je postava knihovníka. Člověk pracující s dětmi a mládeží by měl znát charakteristické zvláštnosti této skupiny, jejich zájmy a čtenářské návyky. Další nároky kladené na knihovníka v dětském oddělení jsou: orientace v dětské četbě, schopnost poradit s výběrem knihy, pravidelné sebevzdělávání a individuální přístup ke každému čtenáři. Samostatné dětské oddělení je také důležitým sociopsychologickým jevem, děti jsou v kontaktu se svými vrstevníky, méně se ostýchají a cítí se být rovnoprávními čtenáři ve srovnání s dospělými.⁶⁸

Žádný zákon ani nařízení neurčuje knihovnám, jak by mělo vypadat prosperující dětské oddělení. Abychom si mohli udělat obrázek o tom, co činí dětské oddělení přitažlivým a na základě jakých kritérií ho můžeme hodnotit, představíme si soutěž, která si každoročně klade za cíl najít nejlepší knihovnu pro děti (oddělení pro děti ve veřejné knihovně). Jmenuje se Kamarádka knihovna.

Knihovna, která se chce zapojit do soutěže, se musí sama přihlásit. Organizátorem je SKIP⁶⁹. Poté, co se zaregistruje do soutěže, informuje o svém přihlášení děti ve svém okolí, které jí mohou pomoci vyplněním tzv. komiksového formuláře (zpětné reakce).⁷⁰

Nyní si blíže představíme kritéria, podle kterých odborná porota knihovny hodnotí, a podle kterých budeme později hodnotit dětské oddělení v námi vybraných knihovnách:

⁶⁶ VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV, 1995, s. 147-148

⁶⁷ tamtéž, s. 151

⁶⁸ tamtéž, s. 152-153

⁶⁹ Svaz knihovníků a informačních pracovníků

⁷⁰ Kamarádka knihovna: průběh soutěže. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.kamaradkaknihovna.cz/>

- spokojenost dětí s knihovnou - děti vystavují knihovně vysvědčení se známkami
- provozní doba dětského oddělení - kolik hodin týdně je knihovna dětem k dispozici
- procento registrovaných dětských čtenářů z celkového počtu dětí v obci - za dítě je považován každý do patnácti let věku. Výpočet vychází ze statistik městských úřadů, které mají přesná čísla o počtu dětí.
- průměrný počet výpůjček připadajících na jednoho dětského čtenáře - celkový počet výpůjček v dětském oddělení (ve zjišťovaném roce) se vydělí počtem dětských čtenářů
- počet akcí (delších než 30 minut) pro děti
- počet stanic s veřejným internetem přístupných dětem
- přírůstek knihovních jednotek za sledovaný rok
- členství a aktivita v KDK SKIP⁷¹

Knihovny, které získají nejvíce bodů, budou hodnoceny ještě z dalších hledisek, která pomohou rozhodnout, která knihovna bude nosit titul Kamarádka knihovna. Doplňkovými kritérii jsou: kvalita webových stránek oddělení pro děti, prostředí knihovny, rodinné aktivity a celkový dojem. Soutěžní komise se skládá z pěti až šesti členů, konkrétně z: předsedy KDK SKIP, zástupce Národní knihovny ČR, zástupce SKIP, zástupce generálního partnera, experta na webové stránky pro děti a zástupce vítězné knihovny z minulého roku.⁷²

3.2. Projekt OKNA

Další soutěž, která se přímo týká knihovnických besed a pořadů, se jmenuje OKNA (O KNihovnických Aktivitách). Přehlídka programů se koná dva dny v jedné z přihlášených knihoven, kde knihovníci předvádějí svůj program, o kterém si myslí, že je něčím zajímavý a originální. Unikátní na této akci je, že své programy nepředvádí jen odborné porotě, ale pracují s žáky místních škol, tudíž si každý divák/porotce může udělat reálnou představu o tom, jak knihovník dokáže děti nadchnout a zapojit do práce. Nultý ročník soutěže OKNA proběhl v roce 2011 a vždy je zaměřen na určité téma a pro určitý stupeň škol. Projekt zde zmiňujeme proto, že v roce 2012 Hlavní cenu a Cenu diváků

⁷¹ Klub dětských knihoven SKIP

⁷²Kamarádka knihovna: Průběh soutěže. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.kamaradk knihovna.cz/>

získala paní Jitka Jílková z Městské knihovny v Mostě, se kterou se nám podařilo domluvit návštěvu jejích dvou lekcí.⁷³

Na stránkách projektu najdeme zprávy o jednotlivých ročnících a přihlášených knihovnách. Dále zde má každý účastník soutěže svůj medailonek, který v krátkosti popisuje soutěžní program, jsou zde i ukázky textů, se kterými knihovnice/knihovník pracoval a hodnocení poroty. Hodnocení je připojeno ke každému programu a obsahuje jednak problematické prvky, kterým je třeba se do budoucna vyvarovat a jednak doporučení pro knihovníka. Níže jsme vybrali okruhy, které porota ve svých hodnoceních nejčastěji zmiňovala jako pozitivní nebo které jí scházely.⁷⁴

Co porota na besedách oceňuje?

- práci s různými pomůckami - knihy, diaprojektor, prezentace, ukázky filmů, fotografie
- střídání forem práce - přednáška, rozhovor s dětmi, čtení ukázek, skupinová práce, tvořivé činnosti
- mluvu - spisovnost, schopnost narace, celkový projev
- dramatizaci
- navazování vztahu s dětmi

Co porotě chybělo?

- větší využívání techniky
- více zážitkových aktivit, převládá přednáška
- větší důraz na spisovný jazyk
- více čtení
- schopnost narace, dramatizace

3.3. Celorepublikové akce pořádané knihovnami na podporu čtenářství

Knihovny dnes čtenářům neposkytují jen výpůjční služby, ale stále více se stávají kulturním centrem měst a obcí a nabízejí čtenářům, ale i občanům, kteří nejsou registrovaní v knihovně, různé kulturní a vzdělávací akce. Mezi nejznámější celorepublikové akce, které knihovny pro čtenáře pořádají na podporu čtenářství dětí, patří: Noc s Andersenem, Březen – měsíc čtenářů, SUK - Čteme všichni.⁷⁵

⁷³SKIP: Dobrá zpráva o průběhu a výsledcích 1. ročníku přehlídky OKNA (O KNihovnických Aktivitách). [online]. [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://www.kdk.munovapaka.cz/oknahodnoceni2012.pdf>

⁷⁴ tamtéž

⁷⁵ Knihovny.cz - portál o českých knihovnách: aktivity knihoven. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://archiv.knihovny.cz/co-knihovna-nabizi/aktivity-knihoven>

Noc s Andersenem

Součástí života dnešních dětí jsou média, která se stávají konkurentem knihy. Téměř každá domácnost dnes vlastní mobilní telefon, televizi a počítač s internetem, které se děti naučí velmi rychle ovládat a tráví u nich velkou část svého volného času. Z výzkumů čtenářství pak vyplývá, že děti raději tráví čas sledováním televize než čtením knih. Noc s Andersenem je jednou z akcí, kterou pořádají knihovny, aby probudily zájem o čtení v dětských čtenářích.⁷⁶

Na nápad přespat s dětmi v knihovně a před spaním zažít dobrodružství v podobě předčítání knih, soutěží a her, přivedl knihovnice psycholog Václav Mertin, který přišel s myšlenkou, že děti musí vidět příklad v dospělých a že předčítání dětem před spaním je jednou z možných cest, jak přivést děti ke čtení. První akce tohoto druhu proběhla v noci z 31. března na 1. dubna roku 2000 v uherskohradištské knihovně. Svůj název akce získala podle dánského pohádkáře Hanse Christiana Andersena, jehož datum narození 2. dubna bylo nejbližší datu konání akce, zároveň na tento den připadá Mezinárodní den dětské knihy.⁷⁷

Úspěch akce se šířil po celé republice prostřednictvím Klubu dětských knihoven (SKIP), který se pro další roky ujal její propagace. V roce 2002 se Noci s Andersenem zúčastnilo již sedmdesát dva knihoven, škol i domů dětí a to nejen z České republiky, ale i ze Slovenska. Ještě lepší účast přineslo nocování v knihovně v roce 2003, kdy se akce zúčastnilo 153 míst z České republiky, Slovenska a Polska. Od této chvíle můžeme mluvit o tom, že se z akce stala záležitost mezinárodního charakteru. Letos se koná již 15. ročník, což svědčí o oblíbenosti akce.⁷⁸

V průběhu nocování děti čeká nejen předčítání pohádek od H. Ch. Andersena a dalších dětských autorů ale i soutěže o knihy, které dodávají sponzoři projektu. Každý rok se pořadatelé akce snaží věnovat pozornost autorům, kteří v daném roce slaví výročí. Pro letošní rok valná hromada Klubu dětských knihoven doporučuje vzpomenout na Jana Drdu. Některé knihovny svým návštěvníkům připravují další program jako lampionový průvod, hraní divadla, návštěvy spisovatelů nebo pohádkových postav. Cílem je, nejen aby si děti odnesly hezký zážitek a vzpomínky, ale aby viděly, že čtení může být zábava, která jim přináší dobrodružství a potěšení.

⁷⁶ Noc s Andersenem: O projektu. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>

⁷⁷ tamtéž

⁷⁸ tamtéž

SUK - Čteme všichni

SUK - čteme všichni je název ankety, kterou vyhlašuje Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. Cílem je zjistit, kterou knihu v oblasti literatury pro děti a mládež, vyberou čtenáři jako nejlepší. Anketa je vyhlašována vždy v listopadu toho kalendářního roku, za který je cena udělena. Hlasování probíhá až do konce března roku následujícího. V letošním roce se koná již dvaadvacátý ročník. Anketa byla pojmenována po českém pedagogovi a zakladateli Společnosti přátel literatury pro mládež Václavu Františku Sukovi (1883 - 1934).⁷⁹

Nápad vyhlásit anketu, kde by děti hlasovaly o tom, jaká kniha se jim za uplynulý rok nejvíce líbila, přišla v 90. letech. Důvodů bylo několik. Po revoluci vzniklo velké množství nakladatelství a bylo těžké zorientovat se v nabídce a kvalitě vydávaných titulů. Druhým důvodem byla snaha pomoci učitelům českého jazyka orientovat se v četbě pro děti a mládež. Od roku 1993 máme díky pedagogické knihovně pravidelné zprávy o tom, jaké knihy se těší největší oblibě u mládeže.⁸⁰

V anketě se udělují celkem čtyři ceny:

- Cena dětí - děti mohou pro svou nejoblíbenější knihu hlasovat na stránkách Sukovy knihovny nebo ve veřejných knihovnách v dětském oddělení, kde jsou k dispozici lístky pro hlasování. Pokud hlasují v knihovnách, hlasovací lístek zde zanechají a knihovny je pak hromadně posílají do pedagogické knihovny. V posledních letech v anketě hlasuje téměř čtyři tisíce dětí. Od roku 2002 je součástí hlasovacího lístku dobrovolná anketní otázka, která zjišťuje bližší informace o hlasujícím (např. Kterou první knihu jsem přečetl/a sám/sama? Kterým literárním hrdinou bych chtěl/a být a proč?).
- Cena knihovníků - podobně jako děti hlasují knihovníci a knihovnice o tom, jaká kniha se jim v uplynulém roce nejvíce líbila. Vybírají se celkem tři tituly, které obdržely nejvíce hlasů.
- Cena Noci s Andersenem - tuto knihu volí děti v rámci akce Noc s Andersenem a o vyhodnocení se stará dětské oddělení uherskohradištské knihovny, odkud vzešel nápad této akce.

⁷⁹ Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského: Anketa "Suk - Čteme všichni 2014". [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z:<http://www.npmk.cz/node/24/>

⁸⁰ SEMELKOVÁ, Jana. *Kultura21.cz: S paní Alicí Koškovou o celostátní anketě "SUK - čteme všichni"* [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z:<http://www.kultura21.cz/rozhovory/8530-alice-koskova-rozhovor-anketa-suk-cteme-vsichni>

- Cena učitelů za přínos k rozvoji dětského čtenářství - o ceně rozhoduje porota složená z učitelů českého jazyka nebo učitelů společenských věd. Do poroty se mohou dostat pouze učitelé, kteří aktivně spolupracují s knihovnami a snaží se u svých žáků rozvíjet čtenářství.

Ceny za jednotlivé kategorie se předávají v polovině dubna na slavnostním setkání spisovatelů, ilustrátorů, nakladatelů, zástupců dětských čtenářů, učitelů a knihovníků.⁸¹

Březen - měsíc čtenářů

Celorepubliková akce, které se účastní více jak čtyři sta veřejných knihoven. Po celý měsíc knihovny svým čtenářům nabízejí různé kulturní akce, besedy, představují nové služby a snaží se do knihovny přilákat nové čtenáře. Na stránkách Svazu knihovníků a informačních pracovníků (dále jen SKIP) je vytyčeno několik cílů, kterými by se knihovny měly řídit při přípravě na akci Březen – měsíc čtenářů 2015.⁸²

Prvním zajímavým počinem je průzkum ne/čtenářů. Knihovny by měly obrátit pozornost na lidi, kteří knihovnu nenavštěvují, popřípadě na lidi, kteří čtou, ale knihovnu nenavštěvují. U první skupiny je cílem zjistit, proč nečtou, zda vědí o akcích knihovny. U druhé skupiny naopak zjistit důvod, proč se jako čtenáři knihovně vyhýbají, co jim v ní chybí atd. Průzkum může mít různou podobu – dotazník, rozhovor, besedu, záleží na jednotlivých knihovnách, jak k tomu přistoupí.

Druhým tipem, jak do knihovny přivést ty, kteří ji zatím nenavštěvují, je zavádět nové služby a výhody pro registrované i neregistrované uživatele. Na stránkách SKIPU je přes dvacet možných návrhů, kterými se knihovny mohou inspirovat. Vybíráme na ukázky ty, které nám přijdou netradiční, zajímavé nebo přínosné pro uživatele:⁸³

- Překvapte své uživatele rodinnou průkazkou
- Zaveďte půjčování dioptrických brýlí, deštníků, hraček apod.
- Nabídněte zájemcům automat na špunty do uší
- Udělejte něco, co vašim čtenářům udělá radost! (třeba i těm méně pořádným)
- Požádejte děti, aby do knihovny přivedly své tatínky

⁸¹ SEMELKOVÁ, Jana. *Kultura21.cz: S paní Alicí Koškovou o celostátní anketě "SUK - čteme všichni"* [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.kultura21.cz/rozhovory/8530-alice-koskova-rozhovor-anketa-suk-cteme-vsichni> a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského: Anкета "Suk - Čteme všichni 2014". [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.npmk.cz/node/24/>

⁸² *Skip: Březen - měsíc čtenářů 2015* [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/akce-skip/brezen-mesic-ctenaru/brezen-mesic-ctenaru-2015>

⁸³ tamtéž

Některé nápady se na první pohled mohou zdát úsměvné, jiné naopak z hlediska podpory dětského čtenářství velmi užitečné. Například zavedení rodinné průkazky je pro vznik a budování čtenářských návyků jistě jednou z možných variant. Pokud bude knihovnu navštěvovat celá rodina, nejen, že to na děti působí motivačně, když vidí své rodiče číst, ale umožňuje jim to i trávit společný čas.

Poslední akce se nese v duchu: číst cokoli, kdekoli a kýmkoli po celý týden v rámci Týdne čtení aneb „Čtení sluší každému“. První týden v březnu se nese ve znamení čtení, kdy děti čtou seniorům a naopak, zdraví nemocným a naopak, pořádají se soutěže ve čtení, čte se na netradičních místech a v netradiční čas, zkrátka knihovníci se snaží udělat z čtení zábavu pro všechny.⁸⁴

V rámci akce Březen - měsíc čtenářů se konají ještě menší doprovodné akce. Jednou z nich je vyhlášení Čtenáře roku. Tím se může stát ten, kdo si za uplynulý rok vypůjčil nejvíce knih. V rámci předávání cen Magnesia Litera se také hledá Čtenář roku, tentokrát jím má být TÁTA. Čtenář roku - Táta musí mít průkazku do knihovny, nezletilé dítě a musí být aktivní, co se týče aktivit v knihovně. Proč se hledá právě táta čtenář? Z výzkumů dlouhodobě vyplývá, že otcové svým dětem málo čtou, což má neblahý vliv hlavně na čtenářství chlapců. Dále se zájemci mohou zúčastnit hlasování o nejlepší webové stránky knihovny – biblioweb. Knihovny by měly své internetové stránky udržovat aktuální a hlavně přehledné pro veřejnost. Celou akci Březen - měsíc čtenářů zakončí Noc s Andersenem.⁸⁵

⁸⁴ Skip: Březen - měsíc čtenářů 2015 [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/akce-skip/brezen-mesic-ctenaru/brezen-mesic-ctenaru-2015>

⁸⁵ tamtéž

PRAKTICKÁ ČÁST

Ve druhé části práce se budeme zabývat konkrétními knihovnami a jejich programy⁸⁶, které vytvářejí pro žáky 2. stupně ZŠ. Než přistoupíme k hlavní náplni práce, analýze jednotlivých programů, představíme si každou ze tří sledovaných knihoven (Městskou knihovnu v Lounech, Městskou knihovnu v Mostě a Ústřední knihovnu v Praze). Krátce se zmíníme o historii a tradici knihovny, pokusíme se na základě některých kritérií ze soutěže Kamarádka knihovna ohodnotit kvalitu a poskytované služby v oddělení pro děti a mládež. Zjištěné údaje nám budou sloužit jako opora pro hodnocení atraktivity knihovny, zda má knihovna potenciál mladého čtenáře zaujmout a zda mu nabízí dostatek podnětů.

V další části přistoupíme k analýze jednotlivých vzdělávacích lekcí. Pro hodnocení lekcí jsme si vytyčili kritéria, která jsme v průběhu programu sledovali. Sledovaná kritéria se příliš neliší od kritérií, která se dají použít pro sledování školní hodiny, pouze jsou zde přidána taková, která přímo souvisejí s prostředím knihovny. Výuková lekce bude nejdříve popsána na základě časového schématu a aktivit, které ji vyplnily, aby čtenář získal ponětí o tom, jak lekce probíhala. Poté přistoupíme k hodnocení programu z hlediska přiměřenosti věku žáků. Konkrétně nás bude zajímat, jak knihovníci zohledňují při přípravě lekcí psychickou vyspělost jedince, jeho čtenářské zájmy a životní zkušenosti. Bližší informace o programech, jejich cílech, přípravě, okolnostech jsme získali z rozhovorů s knihovníky. Knihovnice pocházejí z různě velkých měst (Praha x Louny, Most), tudíž mají každá jiné zkušenosti a možnosti, proto bude zajímavé srovnat, jak programy využívají a hodnotí školy v daném místě.

Poslední část práce se zaměří na údaje zjištěné z dotazníků, které jsme zadávali učitelům a jejich žákům po skončení vzdělávacích programů. Všechny dotazníky byly anonymní, zajímalo nás pouze pohlaví, věk a typ školy u žáků a pohlaví a typ školy u učitelů. U dotazníků pro žáky i učitele jsme museli respektovat fakt, že program je časově limitovaný a po jeho skončení se všichni musí rychle přesunout do školy, proto většina otázek nabízí na výběr z několika možností, aby se celý proces vyplňování urychlil.

Celkem dotazník pro žáky obsahoval osm otázek, abychom alespoň částečně zjistili, jaký vztah mají žáci ke knihovně potažmo ke čtení, první otázka zjišťovala, zda má žák průkazku do příslušné městské knihovny. Z odpovědí ANO nebo NE nemůžeme zjistit

⁸⁶ v práci používáme slova vzdělávací program, lekce nebo beseda, které chápeme jako synonyma. Důvodem je fakt, že každá knihovna používá pro označení téhož jiný pojem.

nic bližšího o čtenářství žáka, ale poskytně nám základní informaci o jeho vztahu k této instituci.

Druhá otázka se zaměřovala na četnost návštěv programů, zajímalo nás, jak často školy nabídku knihovny využívají. Stanovili jsme hranici od jedné návštěvy měsíčně až po jednu návštěvu za rok, přidali jsme i odpověď jiná možnost s prostorem pro vlastní vyjádření a odpověď jsem tady se školou poprvé.

Třetí a čtvrtá otázka směřovala k tomu, abychom od žáků zjistili, jak učitelé k návštěvě lekce v knihovně přistupují. Tedy, zda žáky připravují na to, co budou na programu dělat a zda se získanými poznatky dále pracují. Stejně otázky jsme zařadili i do dotazníku pro učitele, abychom měli možnost srovnání.

Pátou otázkou jsme zjišťovali, jak hodnotí žáci programy v knihovně v porovnání se školní výukou. Pokud by se žáci ve větší míře shodovali, že programy v knihovně se jim líbí více, měli by se učitelé zamyslet, proč tomu tak je. Jak se liší výuka v knihovně od výuky ve škole?

V šesté otázce si žáci „hráli“ na učitele a měli ohodnotit na stupnici od jedné do pěti jako ve škole program, kterého se ten den účastnili. Jejich hodnocení jsme pak kombinovali s hodnocením v otevřených otázkách sedm a osm.

Poslední dvě otázky byly strukturovány jako otevřené, chtěli jsme dát dětem možnost slovně se vyjádřit k tomu, co se jim na programu líbilo a nelíbilo. Jejich komentáře jsme pak poskytly knihovníkům, pro které fungovaly jako další zpětná vazba. Údaje z žakovských dotazníků, kterých se sešla více jak stovka, jsme zpracovali do grafů, aby zjištěné výsledky byly pro čtenáře lépe uchopitelné.

Dotazník pro učitele svou strukturou kopíroval otázky v žakovských dotaznicích, obsahoval třináct otázek. Do dotazníku byly navíc zařazeny otázky, které nám pomohou zjistit, odkud se učitelé dozvěděli o programech, jestli zasahují do jeho tvorby, proč navštívili pozorovaný program, jak se vedení školy staví k návštěvám knihovny. Poslední dvě otázky byly opět otevřené a zjišťovaly pozitiva a negativa programů z pohledu učitelů. Podařilo se nám do vzorku získat učitele ze základních škol, učitele z víceletých gymnázií a učitele z „romské“ školy.

4. MĚSTSKÁ KNIHOVNA V LOUNECH

4.1. Historie knihovny ⁸⁷

Knihovna byla založena 29. května 1898. V roce 1901 se změnil název na Veřejnou knihovnu a čítárnu královského města Loun, poté co knihovna přešla do správy městské obce. Původně bychom ji našly v domě č. p. 511 v ulici Na Valích. Významnými knihovníky v meziválečném období byli Karel Immer, Karel Plicka, Jiří Žantovský a Jaroslav Janík. Právě díky poslednímu jmenovanému knihovna zažila další stěhování do budovy bývalé Okresní hospodářské záložny.

Po válce se ředitelem knihovny stal Jiří Jedlička, kterému se podařilo obnovit tradici besed se spisovateli, a také založil hudební oddělení. V roce 1951 převzala knihovna metodickou péči o vesnické knihovny a byla přejmenována na Okresní lidovou knihovnu.

Sedmdesátá léta se nesla ve znamení změn a rozšiřování. 1974 byla otevřena pobočka Luna v západní části města. Pobočka fungovala až do roku 2010. V roce 1979 po dostavění Kulturního domu v Lounech se knihovně podařilo získat nové prostory a došlo k dalšímu stěhování. Knihovna díky tomu mohla rozšířit své služby.

V devadesátých letech vedl knihovnu Ivo Markvart, kterému knihovna vděčí za svůj růst. K výrazným změnám došlo i díky změně režimu. Knihovna ruší tzv. politické oddělení, fond je katalogizován v počítači, používá se i automatizovaný výpůjční systém. Knihovna nakupuje encyklopedie, slovníky, dějinné přehledy různých oborů, které jsou umístěny ve studovně k prezenčnímu studiu. Knihovna disponuje také třemi internetovými stanicemi pro čtenáře.

Od roku 2006 knihovnu řídí Dagmar Bahnerová. Nové vedení se snaží knihovnu modernizovat a více se zaměřuje na služby, které by do knihovny přilákaly nové čtenáře. Významným rokem byl pro knihovnu rok 2010. Díky dotacím z Evropského fondu pro regionální rozvoj získala knihovna reprezentativní prostory na Mírovém náměstí. Stěhování fondu probíhalo za pomoci dobrovolníků, škol i jednotlivců, kteří vytvořili tzv. „Živý řetěz“. Z místa staré budovy se táhl několika metrový řetěz dobrovolníků až do nové budovy knihovny a lidé si předávali knihy, aby je dostali na nové místo. Nová knihovna byla slavnostně otevřena 1. srpna 2010.

⁸⁷ Městská knihovna Louny: Historie knihovny. [online]. [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://www.mkl.cz/knihovna/historie-knihovny>

4.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb

V teoretické části práce jsme pojednali o specifikách dětského oddělení v rámci knihovny. Zjistili jsme, že neexistuje žádné nařízení, které by stanovovalo, jak má prosperující dětské oddělení vypadat. Pro naši práci je ale důležité stanovit nějaká kritéria, která by nám pomohla určit, co je dobré sledovat v dětském oddělení. Jako inspirace nám sloužila soutěž Kamarádka knihovna, která se každoročně snaží najít nejlepší dětské oddělení v rámci knihovny. Nepoužili jsme všechna kritéria, která jsou zmiňována v soutěži, ale na jejich základě jsme si stanovili vlastní. Tato kapitola by tedy měla podat souhrnnou zprávu o základních rysech dětského oddělení v daných knihovnách a popsat, jaké služby knihovna nabízí svým dětským čtenářům.

Sledovaná kritéria:

1. *provozní doba dětského oddělení* - počet hodin týdně, kdy mají děti do oddělení přístup. Zajímat nás také bude, zda má knihovna otevřeno každý den v týdnu nebo jen v určité dny.
2. *aktuální počet registrovaných čtenářů* - poslední údaj, který lze zjistit
3. *počet stanic s internetem v dětském oddělení* - jedná se o přístup na internet pouze pro děti. Jak dlouho mohou děti na internet? Mohou internet využívat i neregistrovaní čtenáři?
4. *počet výukových lekcí za rok* - lekcí rozumíme alespoň 45 minutový program realizovaný v knihovně
5. *fond dětského oddělení* - jeho uspořádání, označení
6. *prostředí* - uspořádání prostoru, vzhled, vybavení, možnost odpočinku
7. *webové stránky dětského oddělení* - má knihovna samostatné webové stránky pro děti? Co na nich děti najdou? Jsou přehledné?
8. *katalog výukových lekcí* - zveřejňuje ho knihovna na svých stránkách? Kolik lekcí pro 2. stupeň ZŠ obsahuje? Umožňuje knihovna udělat lekci na objednávku?
9. *služby pro děti* - jaké další služby pro dětské čtenáře knihovna nabízí
10. *celorepublikové akce/soutěže, do kterých se knihovna zapojuje* - pouze akce, které se týkají dětského čtenářství. Otázka se snaží zjistit, jak jsou knihovny aktivní - Do jakých akcí se knihovna zapojuje? Do jakých soutěží se knihovna zapojuje a s jakým výsledkem?

Hodnocení Městské knihovny v Lounech

1. *provozní doba dětského oddělení* - knihovna je pro dětské čtenáře otevřena každý den včetně soboty a neděle, celkem 46 hodin týdně

2. *aktuální počet registrovaných čtenářů* - 1 333, což je 32% z celkového počtu všech čtenářů lounské knihovny
3. *počet stanic s internetem v dětském oddělení* - registrovaní čtenáři mohou každý den na půl hodiny využít jeden ze čtyř počítačů připojených k internetu. Neregistrovaní čtenáři mohou internet také využít, ale pouze na 15 minut.
4. *počet výukových lekcí za rok* - knihovna loni připravila 230 lekcí, jedná se čistě o výukové lekce pro školy ne všechny akce pro děti
5. *fond dětského oddělení* - fond je rozdělen do tří částí: literatura pro děti do 10 let, literatura pro mládež od 10 - 15 let a naučná literatura, každá část je v oddělené místnosti. V rámci beletrie jsou ještě vyčleněny komiksy, lepoprela, časopisy.
6. *prostředí* - dětské oddělení je rozloženo do třech místností, což není úplně běžné a čtenářům to zajišťuje větší komfort a klid. Místnost s naučnou literaturou, kde jsou i počítače s připojením na internet, místnost s literaturou pro děti od 10 - 15 let a „lehárna“, kde je jednak oddělení pro menší čtenáře a jednak tato místnost slouží jako relaxační prostor. V tomto oddělení jsou na zemi polštáře a sedací pytle, kde si děti mohou číst nebo hrát hry. Lehárna také slouží jako výstava výtvarných prací žáků z okolních školek, škol a léčeben. Obrázky zpříjemňují atmosféru v celém oddělení.
7. *webové stránky dětského oddělení* - na stránkách Městské knihovny v Lounech je v pravém horním rohu dobře viditelný odkaz na stránky dětského oddělení. Na hlavní stránce se čtenáři mohou dovědět, jaké akce pro ně knihovna v nejbližší době pořádá, a mohou si přečíst články z již proběhlých akcí. Ostatní informace jsou v menu. Mezi zajímavé odkazy patří Novinky z fondu, kde se zájemcům v katalogu zobrazí nově zakoupené knihy, CD a DVD za posledních 40 dní. Na stránkách je také možné prodloužit si výpůjčky nebo si prohlédnout své konto.

Osobní hodnocení:

Pozitivně hodnotím, že dětské oddělení má své vlastní webové stránky. V pravé části čtenář rychle bez dalšího klikání nalezne kontaktní informace a otevírací dobu, v levé části jsou články, v dolní části stránky jsou odkazy na další zajímavé stránky týkající se knihovny, čtení. První strana na mě na první pohled nepůsobí jako stránka pro děti, bílé pozadí, bez obrázků. Čekala bych, že vzhled stránek pro děti a dospělé se bude více lišit. Orientace na stránkách je jednoduchá, což je pro děti jistě vhodné.

8. *katalog výukových lekcí* - katalog lze najít na stránkách dětského oddělení v sekci Knihovna nabízí. Obsahuje: projekty pro školy, lekce pro mateřské školy, lekce pro 1. stupeň ZŠ, lekce pro 2. stupeň ZŠ a lekce pro střední školy. Ke každé lekci jsou připojeny krátké informace (téma, časová dotace, doporučený ročník, činnosti, občas konkrétní tituly knih, kontakt na paní knihovnici). Katalog je každoročně aktualizován. Učitelé si mohou vybrat z předem daných lekcí, ale knihovna nabízí i možnost udělat lekci na objednávku. Podmínkou pro návštěvu je včasné objednání lekce, vždy od 10. dne v měsíci na měsíc následující. Katalog obsahuje 19 lekcí pro žáky 2. stupně ZŠ. Katalog každý rok doplňují, zůstávají: besedy o pohádce, o pověstech, o komiksech, ilustracích, vyznáš se v knihovně?
9. *služby pro děti* - vedle výpůjčních služeb knihovna nabízí: přístup na internet, deskové hry (možno zapůjčit i domů), tematické kufříky, tašky s překvapením (obsahuje několik knih z naučné literatury na jedno téma, pokud si ji dítě vypůjčí, dostane malý dárek), tisk, kopírování.
10. *celorepublikové akce/soutěže, do kterých se knihovna zapojuje* - z celorepublikových akcí se knihovna pravidelně účastní: Noci s Andersenem, ankety SUK - Čteme všichni, Velkého říjnového společného čtení, Čtení pomáhá, Dne pro dětskou knihu. Knihovna se pravidelně zapojuje do soutěže Kamarádka knihovna, kde se vždy umístila do 10. místa, nejlepšího umístění knihovna dosáhla v roce 2012, kdy byla na 2. místě.

4.3. Rozhovor s lounskou knihovnicí p. Věrou Pokornou

Rozhovory s knihovnicemi byly vedeny formou standardizovaného rozhovoru, pokud s tím knihovnice souhlasily, průběh rozhovoru byl nahráván. Otázky byly rozčleněny do tří celků - obecné otázky týkající se knihovny a osoby knihovníka, otázky zaměřené na programy a okruh statistických otázek. Všechny otázky, které jsme knihovníkům pokládali, jsou uvedeny v příloze pod názvem Otázky pro knihovníka (příloha č. 3).

Lounská knihovnice Věra Pokorná pracuje v dětském oddělení pět let, předtím pracovala několik let v řídicí funkci knihovny jako místoředitelka a nějaký čas působila také v hudebním oddělení. Vždy ji to ale táhlo do dětského oddělení a k dětem. Vystudovala knihovnickou školu, takže pedagogické vzdělání nemá, ale každý rok musí absolvovat čtyřicet hodin vzdělávání, z toho je nejméně polovina vyčleněna na samostudium. Čas věnovaný samostudiu se snaží rozvrhnout mezi kurzy o vzdělávání

seniorů (hlavně výtvarné výchově pro seniory) a o práci s dětmi. Nedávno absolvovala kurz Kritického myšlení v Litvínově, který ji podle jejích slov velmi posunul vpřed. Dále se zúčastnila Letní školy pro artefietiky, což jsou semináře a kurzy pro pracovníky s mládeží zaměřené na zážitkové a kreativní metody využitelné ve vzdělávání. Sama potvrzuje, že ji baví vést lekce s využitím některých metod kritického myšlení, kde si žáci vyzkouší netradiční metody práce. Absolvovala kurz pro knihovníky z dětského oddělení v Národní knihovně v Praze, který se týkal historie dětské knihy, psychologie a knihovnictví, cítí se tedy být poučenou pro tvorbu lekcí.

Vzdělávací lekce pro školy připravuje spolu se svou kolegyní z dětského oddělení, která jich vede více a celkově se přípravě lekcí věnuje delší dobu. Paní Pokorná má v katalogu besed a lekcí nabízeném školám také několik předpřipravených lekcí, ale raději si domlouvá téma a obsah lekce s vyučujícím osobně a poté se snaží udělat program na míru. Dalo by se říci, že si učitelé objednávají lekce na taková témata, o kterých neradi učí. Obecně lekce sledují několik cílů – podporu čtenářství, budování vztahu ke čtení a vybudování návyku chodit do knihovny. Dále dodává, že její největší snahou je to, aby při každé lekci měly děti knihy v ruce, měly čas si chvíli číst nebo si jen tak knihy prohlížely.

Na otázku, zda knihovna může v tomto ohledu nabídnout více než škola, odpovídá, že škola je základ a knihovna by měla sloužit jako její doplněk. Pokud spolupráce funguje, knihovna školu doplňuje tam, na co ve škole nezbyvá čas. Knihovníci spoléhají na to, že děti vnímají informace v prostředí knihovny a od „laiků“ jinak, otevřeněji. S některými učiteli v Lounech má knihovna domluveno, že se po dobrání tematického celku učitel objedná do knihovny a ta mu připraví opakovací lekci, kde žáci dostanou knihy do ruky, pracují s některými texty atd. Knihovny mají i další výhodu, mohou disponovat úžasným fondem, jaký škola nikdy mít nebude, i když jak dodává, některé školy mají velmi hezké a dobře vybavené školní knihovny.

Naopak největší nevýhodou knihovny je fakt, že do ní děti někdo musí přivést. Pokud hovoříme o knihovnických lekcích, zodpovědnost leží na učitelích. Spolupráce základních škol v Lounech a okolí s knihovnou je velmi individuální. Knihovna do škol na začátku každého školního roku zasílá katalog besed a lekcí, někteří vyučující nepřijdou nikdy, nejsou ochotní řešit něco nad rámec svého úvazku. Pak jsou učitelé, kteří s knihovnou spolupracují i na dalších kulturních akcích a své žáky do knihovny pravidelně vodí. V Lounech je pět základních škol + odpovídající ročníky nižšího gymnázia a speciální základní škola. Z toho podle paní Pokorné méně jak polovina využívá

knihovnických lekcí. Dále přidává zajímavou informaci, že některé paní učitelky českého jazyka ani nemají průkazku do městské knihovny. Důvodů, proč některé školy nabízených služeb nevyužívají, je více. Nejčastěji si učitelé stěžují na to, že přesun do knihovny jim zabírá mnoho času a nemohou si dovolit přetahovat do další hodiny. U další části učitelů se jedná o pohodlnost, nechť cokoli zařizovat. Posledním hojně uváděným důvodem bývá, že v knihovně vykonávají pouze dozor a ne přímou výuku a zaměstnavatel jim to nemusí proplatit.

Každou lekci se paní knihovnice snaží vystavět tak, aby na začátku byla aktivizace, kde by se dozvěděla, co děti o tématu vědí, pak následují aktivity jako kreslení, psaní, povídání, čtení, recitace apod. Nikdy ale nesmí chybět práce s knihou. Na konci je vždy reflexe k průběhu lekce. Učitelé do přípravy programu většinou nezasahují, ne proto, že by nemohli, ale proto, že je pro ně jednodušší vybrat si z katalogu hotovou lekci. Třetina učitelů dokonce děti do knihovny jen přivede a odejde, třetina si besedu pouze odsedí a zbytek aktivně poslouchá, dělá si poznámky o metodách, knihách. Někdy to vypadá, jako kdyby byli u knihovníka na školení.

Ohlasy žáků na průběh lekce zjišťuje knihovnice již v jejím průběhu. Všimá si, zda se všichni zapojují, reagují na její otázky nebo jsou znudění a nepracují. Nejvíce pro ni však znamená, když druhý den děti přijdou do knihovny a shání knihy z besedy nebo se přijdou zaregistrovat do knihovny. Zpětnou reflexi od učitelů získává z rozhovoru po besedě v čase, kdy se děti balí na cestu zpět do školy.

V závěru rozhovoru se paní knihovnice pochlubila tím, že knihovna má tzv. zlatý fond dětské literatury, o který se paní Pokorná zasloužila. V době, kdy se knihovna stěhovala na své nynější místo, zjistila, že ve skladu leží odložená dětská literatura, které hrozí vyřazení. Jednalo se o první vydání, o knihy z 60. let, o knihy se vzácnými ilustracemi, tedy knihy, které už nikdy nikdo nevydá. Vytvořila z nich tedy zlatý fond, který stále doplňuje. Knihy z fondu nejsou běžně dostupné, využívá se například při besedách nebo knihy prezenčně zapůjčuje učitelům a dalším zájemcům.

4.4. Kritéria hodnocení programu v lounské knihovně

Všechny sledované lekce jsme hodnotili podle výše uvedených kritérií. Částečně se shodují s těmi, která se dají použít pro sledování školní hodiny, protože mezi pozorováním školní výuky a výuky v knihovně není v tomto ohledu velký rozdíl. Pouze jsme přidali taková kritéria, která souvisí s prostředím knihovny (prostor, kde se lekce odehrává, možnost kontaktu s knihami, využitelnost ve škole/životě apod.). Průběh každé lekce jsme

popsali, aby čtenář lépe pochopil, jaké aktivity program tvořily. Ke každému celku/úkolů jsme připojili vlastní názor, který se snaží najít silné a slabší stránky dané aktivity. Uvědomujeme si, že vždy záleží na konkrétní skupině, se kterou knihovník pracuje, v důsledku toho může stejná aktivita probíhat pokaždé jinak.

Třída, počet žáků: 6. třída, 22 žáků

Téma: Poezie

Cíl: žáci se hravým způsobem seznámí s poezií pro děti; žáci se dovědí, kde v dětském oddělení najdou knihy o poezii; žáci se ve skupině pokusí vytvořit absolutní báseň

Pomůcky: barevné lepicí papírky, pracovní listy, knihy, čtvrtka, tužky, prázdné papíry

Metody práce: skupinová práce, samostatná práce, recitace

Časová dotace: 90 minut

Prostředí: lekce probíhala v ateliéru, kde jsou stoly s židlemi a panuje zde klid. Žáci neruší návštěvníky knihovny a obráceně.

Počáteční organizace: rozdělení do skupin probíhalo ihned po přivítání v knihovně. Děti byly požádány, aby se seřadily do skupin podle toho, v jakém měsíci se narodily. Pokud některý měsíc nebyl zastoupen, nebo v něm bylo málo žáků, spojil se s následujícím měsícem. Tato aktivita pro ně byla zajímavá a knihovnice tak předešla pozdějším hádkám, které by možná nastaly, kdyby se žáci měli rozdělit do skupin sami.

Evokace

- Myšlenková mapa (POEZIE), vymyslete k uvedeným slovním druhům (podstatná jména, přídavná jména, slovesa) a vlastním jménům taková slova, která se vztahují k poezii. Pracují ve skupině (celkem 5 skupin), na barevné papírky píšou své nápady.
- Společně pak rozhodují, jestli jimi vytvořená slova k poezii patří. Pokud ano, lepí papírek na myšlenkovou mapu. Pokud ne, mají říct, proč tam uvedené slovo nepatří.
- Největší problémy jim dělalo uvést jména autorů. Uváděli jména, která neexistovala nebo to nebyli básníci/spisovatelé (např. Jan Foglar, František Ptáček, Antonín Dvořák, Romeo)
- Vlastní názor: evokace dobře zafungovala jako zahřívací aktivita pro další úkoly. Nejednalo se jen o to, aby žáci řekli první, co je k poezii napadne. Byli limitováni tím, že musí uvést jednak daný slovní druh a jednak slovo, které má nějaký vztah k poezii. V této aktivitě jsme si ověřili to, co zmiňují výzkumy o pubescentním čtenářství. Totiž, že pubescenti jsou lhostejní k osobnosti autora, tudíž nepovažují

za nutné pamatovat si jeho jméno. Jediné mínus aktivity bych spatřovala v tom, že papír, který sloužil jako myšlenková mapa a barevné papírky s nápady, byly velmi malé a žáci v zadní části ateliéru to nemohli pořádně přečíst.

Uvědomění

1. úkol

- Každá skupina dostala text jiné básně (Holčičí vlásky - Suchý, Lev a nelev - Hanzlík, Divotvorný pídisvět - Field, Děti - Biebl, Popletená říše - Hořec)
- Společné zopakování druhů rýmů - jen střídavý a sdružený, usnadňovalo to žákům recitaci a ostatním spolužákům to pomáhalo v jejich projevu lépe rozeznat druh rýmu
- Skupina měla v básni najít druh rýmu a dohodnout se, kdo básně zarecituje ostatním skupinám
- Knihovnice obcházela skupiny a snažila se jim pomoci nebo je přimět k práci
- Recitace - upozornění, jak přednášet (hlasitě, pomalu a zřetelně), ostatní skupiny měly poslouchat a určit, jaký rým je v básni. Poznámky k jednotlivým přednesům:
 - 1. recitátor - chlapec, kultivovaný přednes, hezká výslovnost, rychlejší tempo
 - 2. recitátor - chlapec, špatný přednes, není téměř nic rozumět. Básně Děti od Biebla byla ze všech nejsložitější, obsahovala přechodníky a byla dlouhá). Chlapec přesto pochválen, že úkol zvládl, protože básně byla těžká.
 - 3. recitátor - chlapec, básně Divotvorný pídisvět, obsahovala mnoho slov s předponou pídi. Děti se tomu smály tak, že to paní knihovnice musela dočíst.
 - 4. recitátor - dívka, zajímavé ztvárnění přednesu, slečna četla a opakující se refrén (houpy hou) říkali sborově ostatní členové skupiny
 - 5. recitátor - chlapec, lepší přednes, ale rychlé tempo
- Vlastní názor: Oceňuji výběr básní, které byly pro žáky neznámé a každá něčím zajímavá. Buď obsahovala neobvyklá slova, opakující se refrén nebo přechodníky. Použité básně se skládaly pouze ze dvou druhů rýmů - střídavého nebo sdruženého, což žákům usnadnilo recitaci a recipientům možnost lépe určit druh rýmu, což se většině skupinek dařilo. Druhou pozitivní věcí na celé aktivitě byla recitace básně. Tato aktivita ve škole příliš nevyužívá, takže si žáci mohli vyzkoušet něco nového. Osobně mě překvapilo, že ve čtyřech skupinách z pěti vybrali jako recitátora

chlapce. Všichni recitátoři byli pochváleni, ačkoli jejich přednes nebyl zcela bez chyb. Negativní hodnocení by v tomto případě bylo demotivující a mohlo by žáky odradit od poezie.

2. úkol

- Samostatná práce, všichni obdrželi text básně J. Schmitzera Nepřítel nepořádek a měli si vybrat řádek/větu, která je zaujala + napsat proč
- Uplatňovaná metoda: poslední slovo patří mně. Žáci byli seznámeni s pravidly: jeden žák přečte svůj úryvek a druhý má říci, proč si myslí, že si ho dotyčný/á vybral/a. Ten měl pak říci pravý důvod svého výběru.
- Skoro všichni si vybrali to samé (horší on je nežli smrad; nastražím na něj dynamit nebo pořádek, jenž chodí s ním, do povětří vyhodím). Jako důvod uváděli, že jim to přijde vtipné (u 1. varianty) nebo že sami nesnáší úklid (varianta druhá)
- Na závěr bylo shrnutí a otázka: Kdo rád uklízí? Děti se shodovaly, že nemají rádi uklízení
- Vlastní názor: V předchozích úkolech žáci pracovali ve skupinách, z jejich prozatímních reakcí jsem soudila, že je program baví. Nyní přišla na řadu samostatná práce. Báseň Nepřítel nepořádek obsahuje spoustu zajímavých a neobvyklých slov (úklida já nemám rád, úklid si popílí, nastražím na něj dynamit), rýmuje se, tudíž se žákům dobře čte a pojednává o tématu dětem blízkém - nepořádku a uklízení. Metoda, kterou knihovnice použila, není složitá, tudíž se dá rychle vysvětlit a žáci mohou hned pracovat. Úskalím bylo to, že si žáci vybírali stejné úryvky a vysvětlení svého výběru začali zdůvodňovat také stejně, tudíž se nevyskytly žádné nové nápady. Celá aktivita byla na závěr reflektována otázkou: Kdo rád uklízí? Ke slovu se nyní dostali i ti, na které nedošlo v průběhu aktivity: Poslední slovo patří mně.

3. úkol

- Skupinová práce, před čtením žáci stručně seznámeni s tím, co to je absolutní báseň (obsahuje slova, která si vymýšlíte)
- Čtení básně Co šeptala tráva. Báseň je zaujala, neustále se snažili ji přečíst.
- Každá skupina dostala jiný úkol. Najít v básni, co mohl říci (uspěchaný chrobák, nastydlý komár, rozladěná žížala, utahaný hlemýžď, hemživí mravenci)
- Před jejich výstupem ještě jednou zopakování, co je absolutní báseň, tentokrát více podrobně

- Každá skupina pak ostatním řekla, jaké zvíře měli a co k němu přiřadili, ale nebylo po nich vyžadováno, aby odůvodnili svou odpověď.
- Po třetím úkolu následovala pěti minutová pauza, děti se mohli projít po knihovně (odděleních)
- Vlastní názor: Ze všech dosud provedených úkolů byl tento pro žáky asi nejpřitažlivější. Bylo to způsobeno tím, že se s absolutní básní nikdy nesetkali, na první pohled by ani neřekli, že se jedná o báseň. Zaujetí pro práci se projevilo ihned po rozdělení textu, kdy se každý snažil text básně přečíst. Znovu se do práce zapojili i ti, které předchozí aktivity tolik neoslovily. Co jsem v této aktivitě postrádala, bylo to, že při seznámení ostatních s prací skupiny se jejím členům nedostalo zpětné reakce, pouze jednoslovného souhlasu. Uvědomuji si, že hlavním cílem úkolu nebylo správné zodpovězení, ale spíše snaha ukázat, že poezie má mnoho podob a může být zábavná, přesto mohla být aktivita ukončena jinak. Například se žáci mohli souhlasně nebo nesouhlasně vyjadřovat k tomu, co říkali jejich spolužáci, protože po žádné skupince nebylo vyžadováno, aby ke svým odpovědím připojila důvod, proč si to myslí.

4. úkol

- Zopakování, co je absolutní báseň
- Samostatná tvorba absolutní básně, každý ve skupině vytváří svou, pak si je přečtou mezi sebou a rozhodnou se, jakou představí ostatním
- Každá skupina dostala své téma pro báseň (výloha cukrárny, potopa, škola, co se děje v mé hlavě, co šeptala tráva)
- Dostali čas pro nácvik recitace, mohou jít do jiné místnosti v knihovně, aby si to zkusili
- Společný přednes ostatním skupinám, které hádají, co bylo tématem
- Ve třech skupinách se absolutní báseň podařila, jedna skupina nenapsala nic, jedna napsala báseň ale ne absolutní
- Vlastní názor: 4. úkol byl logickým vyústěním předcházející aktivity, která žáky zaujala. Žáky bavilo tvoření absolutní básně i hádání, co ztvárnějí jejich spolužáci, i když se jim nedařilo přesně uhodnout, jaké téma skupinka ztvárnila (např. u potopy hádali rybník, takže se jim podařilo odhalit, že se jedná o vodní prostředí.). Aktivita umožnila každému stát se na chvíli básníkem, protože vytvořit absolutní báseň nevyžaduje žádné hlubší znalosti ani dovednosti. Děti mohou využít svou

fantasii, kreativitu. Nakonec byli všichni pochváleni, i ti, kteří nenapsali žádnou báseň nebo se netrefili do absolutní básně.

Závěr programu

- Každá skupina dostala na stůl knihy s poezií, každý ve skupině si vybral jednu. Knihy si mohli prohlédnout, kousek přečíst a měli založit místo/báseň v knize, která je zaujala. Paní knihovnice s tím pak pracuje, pročte si básně a některé z nich používá v dalších lekcích. Touto relativně snadnou cestou zjišťuje, jaké básně mohou děti zaujmout a je to pro ni jedna z forem zpětné vazby.

Reflexe

- Reflexe se odehrála až po prohlížení knih, kdy si paní knihovnice vzpomněla, že na ni zapomněla.
- Návrat k myšlenkové mapě, říkají p. knihovnici, co má k poezii doplnit
- Byli velmi aktivní, dávali mnoho tipů. Vzpomněli si na některá jména básníků.
- Zhodnocení, poděkování za snahu a za návštěvu
- Povzbuzení, aby přišli do knihovny
- Vlastní názor: Mezi reflexí a 4. úkolem byla zařazena aktivita, kdy měly děti možnost samostatně si prohlédnout knihy o poezii, které v knihovně najdou. Byl to zároveň čas, kdy mohly v klidu vstřebat dojmy a zážitky z lekce a poté se vrátili k reflexi. Žáci prokázali, že čas strávený v knihovně nebyl zbytečný. Měli mnoho podnětných připomínek, na které předtím nepřišli.

Navazování vztahu s žáky (oslovování, motivace)

- chválení za práci
- dotazy, zda rozumí zadání
- ujištění, že nemusí vytvořit velké dílo (při psaní absolutní básně)
- obcházení stolů, pomoc s úkoly
- hlášení rukou, aby utichli a poslouchali

Pozitivní/tvůrčí atmosféra

- + prostředí ateliéru
- + práce ve skupině
- + možnost osahat si knihy
- - jeden žák opakovaně vyloučen na chodbu za vyrušování

Poměr znalostí x čtenářských zážitků

- Nemám pocit, že by znalosti z poezie byly nutné pro plnění úkolů
- Orientace spíše na nové metody práce s básněmi

- Snaha poskytnout žákům dostatek různých básní
- Laděno spíše než naučně zábavně (i výběr básní tomu odpovídal)

Využitelnost ve škole/v životě pro žáky i učitele

- Žáci se setkali s poezií a viděli, že může být zábavná
- Žáci měli prostor pro vlastní tvorbu - psaní básně
- Program hodnotím jako přínosný i pro učitele, paní knihovnice mně i paní učitelce ukazovala knihy, se kterými pracuje. Doporučovala nám knižní novinky z této oblasti.
- Metody lze využívat i ve škole

Názory žáků na program (z dotazníků)

- Poslední dvě otázky v dotazníku zjišťovaly, co se žákům na programu líbilo a co ne. Uvádíme odpovědi, které se vyskytovaly nejčastěji.
- Vyzdvihovali: psaní absolutní básně, vtipnost/zábavnost programu, práci ve skupině. Velká část žáků uváděla, že se jim líbilo, že se nemusí učit. Tato odpověď je pro nás velmi zajímavou reflexí, protože žáci se na programech také učí. Jde o to, proč vnímají práci v knihovně jako zábavu a ne učení. Je to použitými metodami práce, prostředím nebo tím, že jim nehrozí žádné zkoušení? Z pouhých odpovědí v dotazníku nemůžeme podat vysvětlení, ale přikláníme se k tomu, že je to dáno kombinací výše uvedeného.
- Vytýkali: nevhodné a rušivé chování některých spolužáků, vymyšlení absolutní básně, téma poezie.

5. MĚSTSKÁ KNIHOVNA V MOSTĚ

5.1. Historie knihovny⁸⁸

Přesné datum založení knihovny v Mostě není známé, ale souvisí s vydáním knihovnického zákona v roce 1919, který nařizoval, aby v každé obci byla knihovna přístupná lidem. S jistotou lze tedy říci, že na začátku dvacátých let minulého století v Mostě fungovala česká veřejná knihovna. V této době měl Most přes deset tisíc obyvatel a podle zákona v takovém případě knihovnu musel vést profesionální knihovník, prvním byl Arnošt Průcha.

Do začátku druhé světové války knihovna disponovala fondem, který čítal patnáct tisíc svazků. Po německé okupaci se knihovna přestěhovala do budovy starého piaristického gymnázia a stala se z ní knihovna německá. Snahy o obnovení české knihovny mohly plně propuknout až po skončení války, ale situace nebyla jednoduchá. Knihovně se podařilo získat zpět jen tisíc cenných knih, zbytek byl zničen. Nový fond byl vybudován díky tehdejšímu řediteli Zdeňku Hlavovi a z darů občanů. Znovu otevřena byla 1. října 1945.

V sedmdesátých letech začala provoz knihovny ohrožovat těžba uhlí. Těžba ovlivnila i činnost vesnických knihoven, které musely spolu s vesnicemi ustoupit těžbě. Pro Okresní knihovnu v Mostě to znamenalo jednak příliv nových čtenářů, ale i snahu najít knihovně nové prostory. V polovině sedmdesátých let se knihovna stěhovala do budovy bývalé polikliniky ještě ve starém Mostě.

Knihovna kvůli těžbě zažila ještě několik stěhování, než získala prostory, ve kterých se nachází dodnes. Ve stávající budově sídlí od roku 1985.

5.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb

1. *provozní doba dětského oddělení* - dětské oddělení je dětem k dispozici každý den mimo středu a neděli, celkem 35hodin týdně. Je dobře, že je knihovna otevřena v sobotu na tři hodiny, protože ne všechny děti mají v týdnu po škole čas jít do knihovny.
2. *aktuální počet registrovaných čtenářů* - 1686, číslo pochází z roku 2014 a udává počet aktivních dětských čtenářů do 14 let včetně. Nejsou zde zahrnuti patnáctiletí čtenáři, protože ti už mají průkazku do dospělého oddělení.

⁸⁸ Městská knihovna Most: Historie knihovny. [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.knihovnamost.cz/historie-knihovny>

3. *počet stanic s internetem v dětském oddělení* - v dětském oddělení jsou tři počítače s internetem, ale v posledních dvou letech, kdy má internet téměř každý doma, nejsou příliš využívány. Dříve museli mít pořadníky, dnes jsou někdy počítače vypnuté i celý den
4. *počet výukových lekcí za rok* - v roce 2014 proběhlo 119 vzdělávacích lekcí pro ZŠ a prošlo jimi 2 361 dětí a mladistvých do 15 let. Lekce pro žáky připravuje pouze jedna osoba.
5. *fond dětského oddělení* - rozdělen na beletrii, naučnou literaturu a samostatnou místnost, kde jsou knihy pro čtenáře do 10 let. V rámci beletrie je vyčleněna cizojazyčná literatura, časopisy, komiksy.
6. *prostředí* - prostředí dětského oddělení se na první pohled příliš neliší od oddělení pro dospělé, najdeme v něm koutek pro menší děti, kde mají knihy pro tuto věkovou skupinu, polštáře a kostky na sezení, ale celkově prostor oddělení působí tmavě a pro děti nepřítečně. Postupně se snaží budovat relaxační centra/koutky a obměňovat nábytek.
7. *webové stránky dětského oddělení* - na stránkách knihovny jsou kromě odkazů týkajících se knihovny také stránky kina a výstavní síně. V levé části stránky lze nalézt odkazy na akce knihovny. Bližší informace o knihovně jako otevírací dobu, výpůjčky, ceníky, kontakty na zaměstnance čtenář nalezne po kliknutí na odkaz ve spodní části hlavní stránky. Dětské oddělení své vlastní stránky nemá. Čtenář se o něm dozví pouze, kolika svazky oddělení disponuje a jaké služby nabízí.
8. *katalog výukových lekcí* - Katalog exkurzí a besed je dostupný ve třech vyhotoveních - pro mateřské školy, pro základní školy a pro střední školy. Získat ho lze pouze v knihovně, obsahuje tematické besedy k různým svátkům a výročím. Pro 2. stupeň ZŠ nabízí na výběr z třiceti besed, ale knihovna nabízí možnost objednání besedy na jakékoli téma. Ke každé lekci je připojena krátká anotace.
9. *služby pro děti* - internet, kopírování, možnost zahrát si vybrané deskové hry v knihovně, tisk seznamu přečtených knih (vhodné pro studenty), dětský koutek
10. *celorepublikové akce/soutěže, do kterých se knihovna zapojuje* - Celé Česko čte dětem, Týden knihoven, SUK - Čteme všichni, Magnesia Litera, Kamarádka knihovna

5.3. Rozhovor s mosteckou knihovnicí p. Jitkou Jílkovou

Jitka Jílková vystudovala Střední knihovnickou školu v Praze a od té doby pracuje v knihovně, nejdříve v Žatci, pak v Lounech a od roku 1995 v Mostě. Rok pracovala v oddělení pro dospělé, ale od roku 1989 se věnuje jen práci v dětském oddělení. Říká, že jí práce s dětmi baví, protože jsou kreativní a dovedou se lehce nadchnout. Pedagogické vzdělání potřebné pro práci s dětmi si doplňuje samostudiem, pravidelně se účastní různých setkání knihovníků nebo přehlídek a často hledá inspiraci v měsíčníku pro knihovny - ve Čtenáři. V roce 2012 se zúčastnila soutěžní přehlídky OKNA v Chrudimi, kde získala celkové první místo a také Cenu diváků. Soutěžila tehdy s lekcí, která byla postavena na povídce Raye Bradburyho Burácení hromu. S besedou na téma druhá světová válka, kterou jsme měli možnost vidět, se chystá na letošní ročník soutěže OKNA.

Tvorba vzdělávacích lekcí leží pouze na bedrech p. Jílkové. Pro představu loni knihovna pro základní školy připravila 119 vzdělávacích lekcí. Katalog exkurzí a besed je dostupný pouze v knihovně, obsahuje předpřipravené lekce, pro 2. stupeň ZŠ nabízí na výběr z třiceti besed. Hlavním cílem besed je přivést děti do knihovny, protože spousta dětí do knihovny sama nepřijde, takže škola funguje jako takový odrazový můstek. Na konci lekcí vždy dětem umožňují, aby si knihovnu prohlédly, podívaly se do knih, které je zaujmou. Dalšími cíli, které knihovna besedami sleduje, je podpora čtenářství a budování vztahu ke čtení.

Mezi největšími výhodami, kterými knihovna převyšuje školu, je možnost přímého kontaktu žáků s fondem, kterým škola nedisponuje. V rámci besed se žáci mohou podívat do knih, které jim ve škole nemohou ukázat, mohou si je osahat přímo v průběhu lekce. Mnohdy se žáci na besedě setkají s jiným, zábavnějším přístupem k literatuře než ve škole. V Mostě je dvanáct základních škol a gymnázií z toho přibližně čtvrtina do knihovny své žáky nevedí, ale jinak si paní knihovnice spolupráci škol a knihovny pochvaluje. Podařilo se jim ve spolupráci s učiteli prosadit program Na cestě, kdy děti nedostávají seznam povinné četby, ale musí přečíst a napsat do čtenářského deníku sedm knih na předem domluvené téma. To bývá velmi obecné, takže je nelimituje. V letošním roce je tématem cesta, cestování. Aby si žák mohl knihu zapsat do deníku, stačí, když se tam objeví cesta Popelky na ples, cesta na dovolenou apod. Na výběru konkrétních témat spolupracují vyučující s knihovnicí, cílem je, aby si děti mohly samostatně vybrat knihu a nečetly stále dokola např. Honzíkovu cestu. Další důvod je spíše praktický, knihovna není schopna zajistit všem žákům jeden titul ve stejnou dobu, proto zvolili toto řešení.

Učitelé přípravu lekcí ve většině případů nechávají na knihovnici, pouze si vyberou z předpřipravených témat a pak s žáky přijdou na smluvený termín. Prý se ještě nestalo, že by učitel děti do knihovny přivedl a vrátil se pro ně po skončení besedy. Dojmy žáků z lekce knihovnice zjišťuje v rámci zpětné vazby na konci besedy, kdy si o průběhu lekce povídají. Největší radost má ale z toho, když se žáci přijdou druhý den do knihovny zaregistrovat nebo si půjčit knihu z besedy. Údajným důvodem, proč některé školy využívají nabídky knihovny minimálně, je vzdálenost škol od knihovny.

5.4. Kritéria hodnocení programu č. 1 v mostecké knihovně

Třída, počet žáků: kvarta, 28 žáků

Téma: Výročí 100 let od začátku první světové války a 70. let od konce druhé světové války

Cíl: žáci „zažijí“ válku očima studentů a seznámí se s dějem povídky Vyšší princip; žáci se aktivně zapojí do simulace; žáci si připomenou výročí obou světových válek;

Pomůcky: pastelky, tužky, papírové kartičky na „fotky“, obrázek R. Heydricha, nařízení vydaná po atentátu na Heydricha

Metody práce: diskuze, simulace doby, samostatná práce

Časová dotace: 60 minut

Prostředí: v dětském oddělení v koutku pro nejmenší čtenáře, kde jsou kostky a polštáře na sezení

Evokace

- Přivítání v knihovně, otázky: Kdo je tady poprvé? Kdo má průkazku do knihovny? Připomenutí, že mnohým je již 15 let a mohou se přihlásit do oddělení pro dospělé + technické informace
- Po usazení v dětském koutku aktivizační otázky, snaha rozpoutat diskusi: Víte, proč jste sem dneska přišli? Věděli byste, co se stalo před 100 lety a co před 70 lety? Je to sice dávná historie, ale myslíte si, že je důležité se o tom bavit? Žáci reagují k tématu, vyjadřují názor, že hrozí téměř 3. světová válka, takže se jedná o aktuální téma. Připomenutí, že válku nemáme ani tak daleko od nás (na Ukrajině). Proč se máme bavit o válkách, když to není příjemné téma? Abychom si uvědomili, že rozpoutat válku je mnohem jednodušší než ji ukončit a že válka je nebezpečná i pro civilisty.

- Představení povídky, o které dnešní beseda bude: Jan Drda - Němá barikáda, konkrétně povídka Vyšší princip. Opět další otázky na žáky: Znáte to někdo? Asi spíše jako povinnou četbu ne?
- Uvedení do situace: povídka je o maturantech, to se vás bude brzy týkat. Co myslíte, jak se chovala mládež za války? Mohla se bavit? Válka u nás probíhala zvláště, u nás se přímo nebojovalo. Jak se tedy projevovala válka u nás? Žáci opět reagují, je zřejmé, že téma znají z dějepisu.
- Vlastní názor: Knihovnice se snažila pomocnými otázkami rozpoutat diskuzi a přiblížit žákům téma, o kterém se budou bavit. Dělala to také s ohledem na další práci, žáci si připomněli informace o druhé světové válce, začali lépe vnímat atmosféru, což bylo dovedeno k dokonalosti v dalších úkolech.

Uvědomění

- Snaha o navození dobové atmosféry, s tím knihovnice pracovala po zbytek besedy. „Představte si, že je květen 1942 a vy jste maturanti. Jak se maturanti městu představují? Jak ukazují, že jsou schopní a svět jim leží u nohou?“ Žáky správně napadlo maturitní tablo.
- Dostali papírové kartičky velikosti fotky a měli na ně nakreslit souseda po své pravé ruce. Nedochozelo k žádným zmatkům, protože kostky, na kterých byli usazeni, byly uspořádané tak, aby každý měl souseda. Tvoření tabla mělo v žácích navodit pocit, že jsou maturanty, za které se vydávají a také je mělo zaměstnat a tím knihovnici umožnit tajně pracovat s jednou skupinkou.
- V průběhu kreslení knihovnice prochází mezi žáky a vypráví: „Představte si, že zítra píšete maturitní písemku z latiny a v rádiu právě zní špatná zpráva o atentátu na Heydricha (ukazuje jeho obrázek).“ Dále jim čte tři krátká nařízení o vyhlášení výjimečného stavu v Protektorátu.
- Knihovnice v průběhu dodělávání tabla, přistoupila k jedné skupině a dala jim obrázek Heydricha s pokyny pro ostatní tajnými. Dále se jich zeptala na jména, která si poté zapsala. Ostatní mezitím prohlíželi tablo a ničeho si nevšimli.
- Když všichni dokreslili. Vzala si od skupiny obrázek Hendricha, který žáci „vylepšili“. Ukazuje ho ostatním a snaží se zjistit, jestli by to v té době byl problém. Všichni se shodli, že by se to určitě nelíbilo policii.
- Opět se vrací k simulaci: „Nás ale čeká písemka z latiny, já už teď vím, že Tomáš (žák před ní) k ní nebude připuštěn. Jak se cítíš Tomáši?“ „Jsem naštvaný.“

„Hraby (další žák) asi také nebude připuštěn, ale jeho tatínek dělá na úřadě, tak když se nechá přezkoušet, možná bude připuštěn.“

- Zinscenovaná scénka, o které žáci neměli potuchy: dělejte, že píšete písemku, do dveří vchází gestapo (knihovnice) a vyvolává tato jména: jmenuje ty studenty, kteří Heydricha pokreslili a jejichž jména si zjistila dopředu. Žáci udiveně vstávají a sedají si zády ke třídě, jako že tam nejsou.

Pro dokreslení atmosféry dává spousty otázek: Kdo by chtěl být v jejich kůži? Co si myslíte, že se jim může stát? Můžete pro ně něco udělat? Máte někdo známé na policii? Obrací se na další studentku, jejíž jméno si zjistila: „Támhle Lucky tatínek má známé na policii. Co uděláš?“ Lucka trochu zaskočeně odpovídá, že neví, že by je nechala, aby je zastřelili.

- Poté jsou žáci seznámeni s tím, jak to dopadlo v povídce Vyšší princip. A následují další otázky: Jak to na Vás jako na třídu působí?
- Vlastní názor: Poutavě přiblížená doba roku 1942 s vazbami na literaturu. Snaha o navození atmosféry dané doby v žácích zanechala silnější pocity a dojmy, než kdyby to bylo provedeno formou přednášky. Velmi oceňuji to, že si paní knihovnice zjistila jména žáků, aby je pak k jejich překvapení zapojila do hry. Působilo to mnohem věrohodněji, než kdyby žáky vybírala systémem ty, ty a ty. Otázky mířené na jejich pocity pomáhaly dokreslit atmosféru. Žáci se místy smáli a vtipkovali, že by spolužáky nezachránili, ale spíše si myslím, že to bylo dáno tím, že chtěli odlehčit atmosféru. Možná by bylo dobré atmosféru ještě více zpřítomnit tím, že nařízení vydaná po atentátu by mohla zaznít z nahrávky jako autentická. Jediné mínus bych spatřovala v tom, že se žáci vůbec nedostali do kontaktu s textem povídky. Osobně by se mi více líbilo, kdyby se žáci seznámili s koncem povídky formou četby. Nestalo se tak proto, že primárním cílem této besedy bylo „zažít“ válku z pohledu studentů, proto byl důraz kladen na aktivní zapojení žáků do simulace doby a možnost vyjadřovat jejich názory a pocity. Ke konci jsem u některých žáků zaslechla (někteří to psali i do dotazníků), že jim ušla pointa, ačkoli dávali pozor. Konec besedy se nesl v trochu rychlejším tempu, zřejmě z časových důvodů a některým to nejdůležitější mohlo ujít.

Reflexe

- Připomenutí názvu povídky a to, že je zfilmovaná a její obsah se hodí i do dějepisu
- Poděkování za pozornost
- Odměna - samostatná prohlídka knihovny

Navazování vztahu s žáky (oslovování, motivace)

- povzbuzování k diskuzi: nebojte se, nekoušu
- ujišťování, že odpovídají dobře: jasně, ano
- uklidnění třídy - halo, mládeži

Pozitivní/tvůrčí atmosféra

- + nenucená diskuze
- + vtažení do děje
- + zapojení žáků
- - bez kontaktu s textem povídky
- - mnoho času věnováno tvoření tabla
- - zima v dětském koutku

Poměr znalostí x čtenářských zážitků

- Aby diskuze mohla probíhat s přispěním žákům, je nutné, aby žáci znali základní údaje týkající se druhé světové války. Jinak hrozí, že téma bude představeno formou přednášky.
- Žáci se nedostali do styku s textem, ale myslím, že dramatické ztvárnění jim povídku dobře přiblížilo

Využitelnost ve škole/životě

- Přesah do jiného předmětu - uchopení tématu by se hodilo i do výuky dějepisu
- zapojení žáků do simulace bylo vnímáno jako přitažlivé

Názory žáků na program (z dotazníků)

- Vyzdvihovali: více jak polovina žáků oceňovala zajímavé zpracování tématu, dále spoluúčast na ději a opět se zde objevilo (i když v menší míře), že nemuseli být ve škole. Tentokrát to nebylo zdůvodňováno tím, že se nemusejí učit, ale že nejsou fyzicky ve škole. Je otázkou, zda tím skutečně myslí, že jim vyhovuje změna prostředí nebo to, že se zde „neučí“.
- Vytýkali: negativně se žáci stavěli k tomu, že v knihovně byla zima, dále by vynechali malování tabla, protože je malování nebaví nebo jim nejde a dívky ještě zmiňovaly, že se jim nelíbilo zvolené téma, které pro ně bylo depresivní.

5.5. Kritéria hodnocení programu č. 2 v mostecké knihovně

Před rozborem lekce je nutné upozornit čtenáře na několik jevů, které musí být brány na vědomí při hodnocení programu. Prvním z nich je fakt, že se jedná o specifickou skupinu ne homogenní třídu, která čítala osm romských žáků z různých ročníků 1. i 2.

stupně ZŠ. Navíc se jednalo o žáky s LMP⁸⁹, jejichž úroveň intelektových schopností se pohybuje okolo 50 - 60 IQ, u běžné populace žáků průměr činí 100 IQ.⁹⁰ Práce s takovou skupinou klade velké požadavky i na přípravu paní knihovnice, která do poslední chvíle netuší, jaké bude konkrétní věkové složení skupiny, která přijde. Na druhou stranu s tím mají v knihovně zkušenosti, protože škola do knihovny dochází pravidelně (přibližně jednou za měsíc). Sama škola se na svých webových stránkách prezentuje jako „romská“, protože se nachází na sídlišti Chanov v Mostě a jejími žáky jsou tedy převážně Romové.⁹¹ Jak upozorňovala paní učitelka, děti pochází ze slabších sociálních poměrů, odlišné kultury a vzdělávání a výchova musí respektovat specifika této menšiny.

Třída, počet žáků: 2., 3., 4., 7. třída, 8 žáků

Téma: Vznik knihy

Cíl: žák se formou dotazování a propojování s jeho životními zkušenostmi seznámí s procesem výroby knihy - cesta od nápadu spisovatele až do knihovny/obchodu, kde si ji můžeme opatřit

Pomůcky: knihy na ukázkou

Metody práce: diskuze

Časová dotace: 45 minut

Prostředí: v dětském oddělení v koutku pro nejmenší čtenáře, kde jsou kostky a polštáře na sezení

Evokace

- Přivítání v knihovně, snaha v žácích vzbudit zájem - Poznáte, co se v knihovně od poslední návštěvy změnilo?
- Po usazení v dětském koutku knihovnice kladla otázky na jejich osobní zkušenosti s knihou, chtěla, aby se žáci zapojili - Kdo si rád čte? Kdo má doma nějakou knížku? Kdo už přečetl sám knihu?
- Nutnost zapojit do diskuze paní učitelku, která se snažila žákům připomínat, co čtou ve škole, že zkoušeli psát sami povídku apod.
- Vlastní názor: Při práci s takovou skupinou je potřeba pracovat velmi pomalu a v přátelském duchu. Paní knihovnice už žáky znala jménem, což jí pomáhalo

⁸⁹ Lehkým mentálním postižením

⁹⁰ UČITELSKÉ NOVINY.CZ. *Školní jízdni řád pro lehce mentálně postižené* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3462&PHPSESSID=052819b807f3fe4bb33ca2be68541904>

⁹¹ ZÁKLADNÍ ŠKOLA CHANOV. *Charakteristika školy* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: http://www.zschanov.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4

v navazování kontaktu s žáky a k vytvoření příjemné atmosféry. Pro plynulejší průběh lekce byla nutná spolupráce paní učitelky, která žákům připomínala různé věci, na které by si sami v danou chvíli nevzpomněli. Většina otázek, které knihovnice v průběhu lekce kladla, se musela dotýkat přímé zkušenosti žáků než vědomostí.

Uvědomění

- Představení tématu lekce - v březnu měla svátek kniha, proto si o ní budeme povídat. Poté opět následovaly otázky, které se týkaly jejich zkušeností - Co děláte vy, když máte svátek nebo narozeniny? Kniha dárky jako vy nedostává, co by mohla potřebovat ona?
- Teprve v této fázi se dotkli tématu lekce - Jak vzniká kniha? Paní knihovnice si šikovně vypomohla tím, že z předchozích odpovědí věděla, že žáci mají zkušenost s psaním povídky. Zeptala se na jejich povídku, o čem byla, jak se jmenovala apod. Poté si vybrala jednu dívku a její povídku a snažila se na tom ukázat, jakou cestou kniha od autora ke čtenáři prochází. Otázky kladla celé skupině, ale modelovala to na příkladu Aniččiny knihy, aby si to ostatní lépe představili, protože měli stejnou zkušenost jako ona - Jak to musí Anička udělat, abychom si její knihu mohli všichni najednou přečíst?
- Postupně se seznámili s pojmy: spisovatel, nakladatelství, redaktor, ilustrátor, tiskárna, knihkupectví. Knihovnice dětem vyprávěla, co všechno musí Anička udělat, aby se její kniha dostala ke čtenářům. „Anička je spisovatelka, napsala knihu, musela ji odnést do budovy, které se říká nakladatelství. Co se tady asi dělá? Nakládají tady něco? V nakladatelství sedí redaktoři, kteří knihu přečtou a opraví chyby. Aničce se určitě nějaké to i/y popletlo, vid’? Knize ale stále něco chybí, musí tu být ilustrace. Víte co to znamená? Teprve poté může kniha do tiskárny a odtud do knihkupectví a knihoven, kde si ji mohou děti opatřit. Vidíme, že dá hodně práce, než kniha vznikne.“
- Na knize o Harrym Potterovi, kterou žáci znali, se jim snažila ukázat, že cesta k vydání knihy nemusí být vždy jednoduchá. Autorku několikrát odmítli, než knihu vydali a teď jí znají skoro všichni.
- Vlastní názor: Pro úspěšné naplnění cíle lekce musela paní knihovnice zvolit několik strategií - „sestoupit“ blíže k dětem, mluvit pomalu, více se ptát na jejich zkušenosti, chválit je za každou odpověď. Více než o naučení samotných pojmů šlo v této lekci o snahu ukázat, že za výrobou knihy stojí více lidí než autor a že cesta

ke čtenáři není vždy bez problémů. Návštěva knihovny má děti nalákat, aby se staly jejími pravidelnými návštěvníky, ale ne všechny mají tu možnost. Děti do 15 let musí do knihovny zaregistrovat rodič a zde vzniká první problém. Všechny děti v dotaznících odpověděly, že nemají průkazku do knihovny, ale že by do ní rády chodily. Bohužel pocházejí z takových rodin, kde jsou návyky ke čtení téměř nulové.

Reflexe

- Opakování pojmů a procesu vydání knihy, společně byli schopni pojmy vysvětlit
- Samostatná prohlídka dětského oddělení a knih

Navazování vztahu s žáky (oslovování, motivace)

- Oslovování jménem, které je pro žáky příjemnější
- Chválení za každou odpověď nebo snahu
- Povzbuzování ke čtení, psaní

Pozitivní/tvůrčí atmosféra

- + znalost prostředí a knihovnice
- + spolupráce s paní učitelkou
- + menší skupina, se kterou se lépe pracuje
- - téměř nulové využití fondu knihovny
- - zima v knihovně

Poměr znalostí x čtenářských zážitků

- lekce zaměřena na přímou zkušenost žáků
- lekce vedena pouze formou diskuze, nabízelo se využití například filmu. Nakladatelství Fragment na svých stránkách umožňuje zdarma ke stažení dokumentární film pro děti, Jak se dělá kniha ⁹², který trvá asi dvacet minut, tudíž je pro výuku dobře využitelný a názorný.

Využitelnost ve škole/životě

- popsáný styl vedení lekce (otázky na zkušenosti žáků, chválení, motivace,...) je vhodný i pro práci ve škole, zvláště u specifické skupiny jako byla tato
- lepší zapamatování informací by mohlo ovlivnit použití názorného materiálu - filmu, knihy

⁹²FRAGMENT.CZ. *Jak se dělá kniha. Vzdělávací program pro děti.* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.fragment.cz/stahuj/jak-se-dela-kniha/>

Názory žáků na program (z dotazníků)

Vyplnění dotazníků bylo v tomto případě skupinovou prací, byly zde děti, které neuměly psát nebo nebyly schopné samy přečíst otázky. Vyplnění vyžadovalo asistenci knihovnice a tazatelky. Na poslední dvě otázky z dotazníku žáci odpovídali pro zjednodušení obrázkem tzv. smajlíkem. Smutným, když se jim lekce nelíbila, veselým, když byli spokojeni.

- Vyzdvihovali: Všichni nakreslili veselého smajlíka. Někteří napsali, že se jim vše líbilo.
- Vytýkali: Menší děti by si v knihovně chtěly víc hrát nebo číst a navštěvovat knihovnu ještě častěji než dosud.

6. ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA V PRAZE

6.1. Historie knihovny⁹³

První veřejná knihovna v Praze byla všem pražským čtenářům zpřístupněna 1. července 1891 a navázala na činnost spolkových knihoven z 2. pol. 19. století. Z počátku disponovala 3 370 knihami. Na Mariánském náměstí sídlí od roku 1903, v dnešní budově až od roku 1928, kdy byla stávající budova dostavěna. Prvním ředitelem knihovny byl básník Antonín Sova, po něm Jan Thon. Svou veřejnou knihovnu před rokem 1891 měly některé obce, které tehdy ještě nebyly součástí Velké Prahy - Karlín, Smíchov, Vršovice.

Ve 30. a 40. letech měla knihovna už padesát poboček, z jejich názvů vyplývá, že sídlily v objektech výrobních závodů (např. Prosek = Philips, Sedlec = Walter, Hlubočepy = Avia). Ještě před druhou světovou válkou začala knihovna používat bibliobus, který jezdil do okrajových částí města, ale v době války byl využíván pro potřeby wehrmachtu.

Po německé okupaci byl dalším krizovým rokem pro knihovnu rok 1948, veškerá činnost knihovny i fond byl poznamenán komunistickou ideologií. K uvolnění začalo postupně docházet od 60. let, knihovna se v roce 1968 přihlásila k požadavkům Pražského jara. Podařilo se otevřít nové pobočky a další specializovaná oddělení (studovna pragensí). Doba normalizace opět způsobila stagnaci činnosti knihovny poznamenanou ideologickým tlakem.

Teprve rok 1989 znamenal návrat k tradičnímu chápání úlohy knihovny v demokratické společnosti. Od té doby knihovna rozšiřuje fond, modernizuje pobočky a snaží se uživatelům knihovny zajistit přístup k mnohým službám. Od roku 2012 může čtenář navštívit kteroukoli pobočku a vrátit zde dokumenty, aniž by musel mít průkazku do každé z nich.

6.2. Hodnocení knihovny a jejích služeb

1. *provozní doba dětského oddělení* - dětské oddělení stejně jako ostatní je přístupné každý den mimo neděli, celkem 56 hodin týdně. V sobotu je knihovna otevřená od 13 do 18 hodin, takže tu děti (i s rodiči) mohou trávit volný čas.
2. *aktuální počet registrovaných čtenářů* - 29 561 čtenářů do patnácti let, kteří v roce 2014 konzumovali knihovnické služby (celkový počet čtenářů Městské knihovny v Praze, konkrétní čísla pro Ústřední knihovnu systém neumožňuje vyfiltrovat).

⁹³ *Městská knihovna v Praze: Historie* [online]. [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/o-knihovne/historie/>

3. *počet stanic s internetem v dětském oddělení* - v dětském oddělení jsou pouze dva počítače s internetem a jeden počítač s výukovými programy pro menší děti
4. *počet výukových lekcí za rok* - Ústřední knihovna připravila 103 vzdělávacích lekcí pro děti a mládež za rok 2014, kterých se zúčastnilo 2 688 žáků
5. *fond* - v rámci fondu je vydělena beletrie (jednotlivé žánry mají svůj obrázek, např. pistole = detektivka. Zvlášť je vyčleněna ještě poezie, komiksy a cizojazyčná beletrie) a naučná literatura
6. *prostředí* - oddělení pro děti a mládež se nachází ve zvláštní místnosti, je zde koutek pro nejmenší děti, kde se pro tyto děti konají besedy a na druhé straně je studovna pro děti a mládež, kde se odehrávají lekce pro starší děti. Pokud probíhá výuka v obou částech zároveň, skupiny to navzájem ruší. Čtenáři zde najdou dostatek míst, kde si mohou odpočinout, číst nebo být na počítači. Komiksy jsou v komiksovém koutku, kde jsou pytle na sezení
7. *webové stránky dětského oddělení* - na stránkách knihovny si čtenář musí vybrat danou pobočku, poté teprve nalezne odkaz na dětské oddělení. Na úvodní stránce se dozví základní informace (otevírací dobu, služby), na dalších záložkách postupně nalezne doporučení (každý měsíc jsou zde informace o nových knihách, které stojí za přečtení), akce (pozvánky na různé akce, pro lepší orientaci je vpravo uvedeno, o jaký typ akce a pro koho se jedná), novinky, knížkohraní (každý měsíc zde knihovna doporučuje zajímavé tituly pro děti), fotogalerii.
8. *katalog výukových lekcí* - je k nalezení na stránkách knihovny, knihovna jej každoročně posílá ředitelům škol na Praze 1. Katalog obsahuje lekce pro 1. a 2. stupeň ZŠ a pro SŠ. Pro 2. stupeň ZŠ obsahuje 26 lekcí, pokud mají učitelé zájem, knihovna zajistí besedu na jakékoli téma. U každé lekce je uvedena krátká anotace a doporučený ročník. Většina lekcí trvá 45 min.
9. *služby pro děti* - internet (na 30 min i pro neregistrované čtenáře), kopírování, deskové hry na doma i v knihovně, herní konzole (jen pro čtenáře), počítač s výukovými programy pro menší děti, 3D tiskárna (levná výroba), čtečky, „plackovač“ (možnost navrhnout a vyrobit si vlastní placku)
10. *celorepublikové akce/soutěže, do kterých se knihovna zapojuje* - Noc s Andersenem, Březen - měsíc čtenářů, Děti čtete, Týden knihoven, Den pro dětskou knihu, spolupráce s organizací InBáze (organizace, která pomáhá migrantům v České republice, aby se dokázali lépe začlenit do společnosti. Spolupracuje s Ústřední knihovnou v Praze na projektu Mosty, v rámci kterého se

děti účastní tvořivých dílen a představují svoji rodnou zemi českým dětem za pomoci předčítání pohádek a příběhů, debaty, malování apod.).

6.3. Rozhovor s pražskou knihovnicí p. Novotnou⁹⁴

Paní Novotná pracuje v dětském oddělení sedm let, vystudovala knihovnickou školu, v jejímž průběhu získala znalosti z bibliopedagogiky. Další pedagogické vzdělávání a vzdělání potřebné pro tvorbu lekcí si doplňuje na různých kurzech, které jim knihovna poskytuje, například kurzy Kritického myšlení, storytelling nebo vlastní aktivitou - četbou časopisů (Čtenář), materiálů na Metodickém portálu RVP.

Na lekcích pro školy spolupracuje se svými kolegyněmi z dětského oddělení, konkrétní témata si rozdělují podle zálib, znalostí a informací načerpaných z kurzů. Inspirací pro lekci na téma Pomoc, referát! jsou práce Lenky Navrátilové z Poličky, která se věnuje informačnímu vzdělávání a konkrétní metody se naučila na kurzech Kritického myšlení. Paní Novotná přiznala, že jí občas připadá, že informační gramotnosti se dnes věnuje větší pozornost než čtení. I učitelé si často vybírají lekce takto zaměřené. Tzv. školní balíček akcí posílá knihovna vždy před začátkem školního roku do škol na Praze 1. Každý rok se snaží témata lekcí obměňovat, reagují třeba na novou knižní produkci. Mezi nejoblíbenější lekce patří Pomoc, referát!, beseda o ilustracích, sci-fi-fantasy-horor, besedy o komiksech. Poslední dvě zmiňované si učitelé sami příliš nevybírají, jsou v tomto ohledu velmi konzervativní, ale pokud si ji na popud knihovníka vyberou, jsou většinou nadšeni oni i žáci.

Obecným cílem programů v knihovně je podpora čtenářství, budování vztahu ke čtení, zvýšení informační gramotnosti, přibývají lekce, kde se žáci učí pracovat se souvislými texty, kdy hledávají klíčová slova a nejdůležitější informace. Neméně důležitým úkolem je vytvořit u dětí návyk chodit do knihovny. To se snaží zajistit knihovny ve spolupráci se školou tak, že vodí žáky na lekce jednou měsíčně a děti mohou vrátit vypůjčené knihy a vzít si zase nové.

Na spolupráci se školami si knihovna nestěžuje, od 90. let kdy besedy nabízejí, je o ně velký zájem a v polovině září již mají plné termíny. Nechtějí žádné školy odmítat, proto se snaží pro každého najít nějaký volný termín. Důvody škol, které s knihovnou spolupracují málo nebo vůbec, shrnuje paní knihovnice do třech bodů: 1) mají vlastní školní knihovnu, která je dobře vybavená, takovou disponuje například Církevní škola sv.

⁹⁴ jméno bylo změněno

Voršily, 2) lenost učitelů nebo 3) učitelé mají problém s nahrazováním hodin, které si museli vyměnit s kolegy, aby mohli do knihovny přijít.

6.4. Kritéria hodnocení programu č. 1 v pražské knihovně

Třída, počet žáků: 7. třída, 21 žáků

Téma: Pomoc, referát!

Cíl: Naučit se metody, které žákům usnadní zpracování referátů

Pomůcky: flip chart tabule, papíry, tužky

Metody práce: výklad, skupinová práce

Časová dotace: 60 minut

Prostředí: dětské oddělení - studijní část s křesly a pohovkami

Počáteční organizace: Knihovnice žáky požádala, aby se rovnoměrně rozdělili do skupin. Vznikl velký problém, některé skupiny byly velké, jiné měly jen dva členy. Celé aktivita zabrala nejméně pět minut a někteří žáci cítili křivdu, když byli přeřazeni do jiné skupiny. Násilné přemístění do jiné skupiny pak mělo vliv i na spolupráci ve skupině, kdy se někteří členové zapojovalo málo nebo vůbec. Aby se takovému chování předešlo, je vhodné mít připravenou nějakou hru, losovací kartičky nebo rozpočítání, které by bylo v očích žáků spravedlivé.

Evokace:

- Otázka, zda žáci dostávají referáty. Poté jim předvedla nakreslenou pyramidu učení, která měla sedm pater (řazeno od shora: výklad, čtení, audio/video, demonstrace, diskuze ve skupinách, praktická cvičení, učení ostatních) a měla žákům dokázat, že se naučí více, pokud učí ostatní - tedy prezentují svůj referát. Podpoření teorie: „Paní učitelka vám referáty zadává, abyste se něco naučili, ne aby vás trápila.“
- Brainstorming na téma, jaký je referát? Krátké představení metody. Žáci dávali tipy: tematický, poučný, nudný, stručný, podstatný, zkopírovaný, ledabylý, zajímavý, ...
Poté společně vybírali ty vlastnosti, které by podle nich měl referát mít.
- Vlastní názor: Snaha ukázat, že psaním a prezentováním referátu se naučí mnohem více než z pouhého výkladu. Pyramida učení má svůj smysl, ale pro žáky 7. třídy se jeví jako příliš vědecká a nezajímavá. Lépe se hodí pro žáky středních škol, zde měla knihovnice najít přesvědčivější prostředek. Mohla například přečíst nějaký

referát, který by nespĺňoval kritéria dobrého referátu a nechat žáky samostatně přemýšlet, co se jim na referátu nelíbilo.

Uvědomění:

- Skupinová práce, měli si vybrat téma referátu, které budou zpracovávat. Pokud se skupina na tématu nemohla dohodnout, měla knihovnice připravené knihy o Egyptě, o Vánocích, o mořích a oceánech, o hvězdách, o hudebních nástrojích.

1. metoda: brainstorming

- Na základě předchozí ukázky si měli udělat brainstorming ke svému tématu

2. metoda: kreativní rozcvička

- Ke každému písmenu v názvu tématu měli vymyslet slovo, které souvisí s tématem. Prakticky jim to předvedla se svým tématem.
- Knihovnice obcházela jednotlivé stoly a snažila se žákům poradit
- Na konci otázka: K čemu je rozcvička dobrá? Donutí vás podívat se na téma jinak, pomůže vám vyloučit nápady, které s tématem úplně nesouvisí.
- Žáci se pokoušeli vymýšlet jednotlivá slova, ale žádná skupina nebyla schopná ke všem písmenům vymyslet vhodná slova. O užitečnosti dané aktivity lze v tomto případě pochybovat. Žáci měli již problém vymýšlet slova u brainstormingu a nyní se po nich chtělo v podstatě totéž. Vybrala bych buď brainstorming, nebo kreativní rozcvičku ne obojí.

3. metoda: myšlenková mapa

- Otázka: znáte myšlenkovou mapu? Pro ty, kdo neznali, měla knihovnice připravenou knihu Myšlenkové mapy pro děti a některé jim ukázala. Vysvětlila jim postup, jak si vytvořit myšlenkovou mapu a jak si jí dobře zorganizovat a nepřehltit informacemi. Opět vše nejdříve předvádí na vlastním tématu.
- Vytváření vlastních map, knihovnice opět obchází stoly a pomáhá skupinám
- Žáci nebyli upozorněni, aby využívali informace, které získali v předešlých úkolech, takže vymýšleli další a další slova/spojení, která souvisela s jejich tématem.

4. metoda: myšlenkové klobouky

- Šest barevných klobouků, podle toho, který si dám na hlavu, podle toho přemýšlím:
 1. bílý - informace, fakta
 2. červený - emoce, pocity
 3. černý - negativa, kritika

4. žlutý - pozitiva, přínosy
 5. zelený - kreativita, nové nápady
 6. modrý - přemýšlení o celku, koriguje nápady ostatních klobouků
- Hravou formou předvedeno na tématu knihovnice, jak se každý klobouk nad tématem zamýšlí. Poté každá skupina dostala papírové klobouky a jejich majitel měl zkusit o tématu přemýšlet z dané pozice.
 - Knihovnice se u každé skupiny zastavila a poslouchala, jak si s aktivitou poradili. Největší problémy žákům dělal žlutý a černý klobouk, měli k tématu jen strohé informace a nebyli schopni uvažovat o tématu jako o celku.
 - Otázka na závěr: Myslíte si, že je metoda užitečná? V průběhu lekce žáci neměli možnost pochopit užitečnost této aktivity, bylo by vhodné, kdyby ji znovu vyzkoušeli ve škole na tématu, o kterém budou mít lepší povědomí.

Citace

- Upozornění, že každý zdroj, který v referátu použijí, musí přiznat. K tomu slouží jednotná metoda, kterou si ukážou. Zdůraznění důležitosti pro pozdější studium.
- Pojmy, se kterými se seznámili: ISBN, tiráž, citace, web, který jim pomůže: www.citace.com
- Dostali vtištěný návod, jak citovat, který si mohli nechat.
- Žáci neměli možnost vyzkoušet si citování v praxi. Navíc lístečky, jak citovat nechali většinou na stolku v knihovně.
- Vlastní názor: Lekce trvala necelou hodinu a v jejím průběhu si stihli představit pět metod, které jim mohou pomoci při přemýšlení o referátu. Po seznámení s každou metodou následovala praktická zkouška a krátké zhodnocení, ale v daném čase to na mě působilo, že aktivity jdou rychle za sebou a je jich zbytečně moc. Žáci nebyli schopni využívat to, co si připravili v předcházejících úkolech. Možná to bylo způsobeno tím, že nebyli motivováni tím, že na konci představí svůj referát ostatním (alespoň osnovu a stručný komentář). Jednotlivé úkoly byly spíše přehlídkou možných postupů, které lze využívat při přípravě referátu.

Reflexe

- Na konci lekce neproběhla z toho důvodu, že žáci dostali dotazník pro tento výzkum. Paní knihovnice ale od starších žáků zpětnou vazbu jindy vyžaduje. Používá k tomu papír s nakresleným trojúhelníkem, ve vrcholech jsou pojmy: poznatek, překvapení a nejasnost a uprostřed trojúhelníku je pojem vzkaz. Ke každému mají žáci napsat nějaké poznámky.

- Po nácviku každé metody, se kterou se seznámili, se knihovnice žáků ptala na otázky, které se týkaly jejich zkušeností, ale ucelenou reflexi, která by se týkala jen žáků, jsem v této hodině nezaznamenala.

Navazování vztahu s žáky (oslovování, motivace)

- Žáci byli hluční, v momentě, kdy měli pracovat ve skupině a nikdo u nich nebyl, se bavili mimo téma a nebyli na to ze strany knihovnice upozorněni
- snaha o kladení otázek z běžného života, aby se všichni žáci mohli vyjádřit. Většina tuto možnost využila, méně aktivní byli ti, kteří se od začátku cítili ukřivdění přeřazením do jiné skupiny.
- používání slov blízkých jazyku žáků: pitomost, blbost, nuda, praštěnost

Pozitivní/tvůrčí atmosféra

- + každá metoda byla představena slovně i názorně
- + nenáročné metody, které žákům mohou pomoci vylepšit jejich referáty
- - problém s rozdělením do skupin, někteří odmítali v nových skupinách pracovat
- - malé písmo při práci s tabulí
- - na druhé straně místnosti probíhala beseda s malými dětmi, vzájemně se rušili

Poměr znalostí x čtenářských zážitků

- Práce nevyžadovala žádné speciální znalosti
- Kontakt s knihami byl velmi omezený, spíše pro zájemce, ale bylo to dáno povahou tématu a časovou dotací

Využitelnost ve škole/životě

- Všechny představené metody lze s žáky využívat ve škole
- Ukázka, jak citovat. V 7. třídě sice není nutné umět citovat dle normy, ale měli by vědět, že existuje a pomalu se ji naučit

Názory žáků na program (z dotazníků)

- Vyzdvihovali: práci ve skupině, zajímavé vyprávění o referátu. V této třídě se mezi pozitivy pouze jednou objevila zmínka o tom, že nemuseli být ve škole. V ostatních sledovaných třídách takto odpovědělo mnohem více žáků.
- Vytýkali: nudné téma, které jim neumožňovalo být více aktivní; příliš mnoho aktivit (metod); rozdělení do skupin na počátku lekce.

6.5. Kritéria hodnocení programu č. 2 v pražské knihovně

Besedu Exkurze po knihovně jsme do práce zařadili z toho důvodu, že si ji učitelé většinou objednávají, když jdou se svými žáky/studenty do knihovny poprvé. Zajímalo nás,

jak se knihovna snaží potenciální čtenáře zaujmout a přilákat je do knihovny. A zároveň, jak pracuje s žáky, kteří již knihovnu navštěvují a tyto informace vědí.

Třída, počet žáků: sekunda, 23 žáků

Téma: Exkurze po knihovně

Cíl: žák se seznámí s jednotlivými odděleními knihovny formou komentované prohlídky; žák se naučí pracovat s elektronickým katalogem

Pomůcky: knihy na ukázkou, PC - katalog

Metody práce: přednáška

Časová dotace: 45 minut

Prostředí: dětské oddělení - studijní část, poté areál knihovny

Evokace

- Přivítání v knihovně, zjišťování, zda jsou čtenáři knihovny. Sdělení, co je v průběhu besedy čeká.
- Vlastní názor: Přivítání se odehrávalo ve vestibulu knihovny, kde se nachází sloup z vyskládaných knih a v něm zrcadla budící dojem nekonečné hloubky. Toto dílo samozřejmě nešlo pozornosti žáků a stalo se počátečním impulzem pro upoutání pozornosti žáků. Knihovnice ho sama do úvodní aktivity nezahrnula, hovořila o něm v momentě, kdy si ho žáci začali se zaujetím prohlížet. Přitom je to jedna z dominant knihovny, která dokáže zaujmout nejen žáky základní školy.

Uvědomění

- Na začátku otázka, zda si v knihovně mohou půjčit jen knihy. Žáci odpovídali správně, že ne. Překvapilo je, že si mohou půjčit např. obrazy, mapy
- Informace o rozdělení fondu. Na pomoc si vzala dvě knihy - detektivku a encyklopedii obojživelníků, aby žáci sami přišli na způsob dělení.
- Další informace o chodu knihovny - dostupnost knih, služby pro děti a mládež, pokuty, poničení knihy. Žáci byli velmi zvědaví a sami se ptali na různé věci.
- Seznámení s elektronickým katalogem, jeden žák ovládá počítač a knihovnice ho naviguje. Všichni ostatní stojí namačkání kolem stolu s počítačem.
- Zbytek času věnován procházce po jednotlivých odděleních a službám, které jim tam nabízí.
- Vlastní názor: Beseda byla vedena formou přednášky, na jedné straně je to dáno povahou tématu, kdy knihovnice potřebuje žákům sdělit informace, ale pokud besedou sledují to, že má žáky přivést do knihovny, tak by seznámení s touto

institucí mělo probíhat kreativnější formou. Dát žákům větší prostor pro samostatnou práci, nechat je vyhledávat informace a pak s nimi diskutovat. Z této třídy polovina žáků měla průkazku do knihovny a sdělované informace věděla, i z toho důvodu by bylo vhodnější dát jim více prostoru pro samostatnou práci a tím program individualizovat a zabavit i ty, kteří jsou již čtenáři knihovny.

Reflexe

- Rozloučení, poděkování za návštěvu a nabídka přihlášky do knihovny.

Navazování vztahu s žáky (oslovování, motivace)

- Předváděním služeb přesvědčit žáky, že jim má knihovna co nabídnout (3D tiskárna, deskové hry, plackovač, specializovaná oddělení, ...)
- Forma výkladu neumožnila více pracovat s žáky

Pozitivní/tvůrčí atmosféra

- + sdělení všech služeb, které knihovna nabízí a jsou primárně určené dětem a mládeži
- + prohlídka všech oddělení
- + aktivita žáků, kteří znali prostředí knihovny
- - při prohlídce jednotlivých oddělení nebyl čas na to, aby se žáci mohli knihy osahat
- - výkladová lekce bez většího zapojení žáků

Poměr znalostí x čtenářských zážitků

- téma lekce vyžadovalo podání velkého množství informací na úkor kontaktu s knihami

Využitelnost ve škole/životě

- získané informace se hodily žákům, kteří běžně do knihovny nechodí. Pokud si udělají průkazku, budou nyní vědět, jak to v knihovně chodí a jaké služby jim knihovna nabízí

Názory žáků na program (z dotazníků)

- Vyzdvihovali: Téměř všechny zaujala 3D tiskárna, po skončení měli možnost vyzkoušet, jak funguje. Ti, co neměli průkazku, uváděli, že už ví, jak najít konkrétní knihu.
- Vytýkali: Ti, kteří chodí do knihovny, psali, že se nedozvěděli nic nového. Výklad jim přišel dlouhý a mrzelo je, že neměli větší prostor, aby si knihovnu mohli sami prozkoumat.

7. SHRUTÍ VÝSLEDKŮ POZOROVÁNÍ

Na základě pozorování a analýzy vzdělávacích lekcí ve třech různých knihovnách v České republice, jsme se rozhodli shrnout získané informace a vytvořit Desatero kvalitního vzdělávacího programu, které by mohlo pomoci učitelům poznat, zda byla lekce pro jejich žáky přínosná či nikoli. Při sestavování Desatera vycházíme z údajů, které se v jednotlivých knihovnách opakovaly a ukázaly se jako funkční a dětmi oceňované.

Desatero kvalitního vzdělávacího programu:

1. Knihovnick učitele při objednávání lekce krátce seznámí s jejím průběhem, cíli. Nechá učitele navrhnout jiné alternativy a vyslyší jeho přání. Naopak se od učitele informuje o třídě, s kterou bude pracovat (o problémech, schopnostech žáků, specifických třídy, ...).
2. Prostředí, kde se konají besedy je tvůrčí, přizpůsobené dětem (výmalba, obrázky), umožňuje i jiné aktivity než jen sezení. Zaručuje klid při výuce.
3. Lekce má jasně vymezené části - evokaci, uvědomění, reflexi.⁹⁵ Tzn., knihovnick pracuje s počáteční motivací a závěrečnou reflexí toho, co se dělo v průběhu programu.
4. V rámci lekce se střídají různé aktivity - výklad, samostatná práce, skupinová práce, dramatizace, recitace. Žáci velmi oceňují, když se mohou zapojit, být aktivní.
5. Knihovnick mluví spisovně, srozumitelně, pokud používá termíny a cizí slova, tak je vysvětluje.
6. V průběhu práce knihovnick žáky obchází, nabízí pomoc, oceňuje jejich kreativitu a chválí případnou aktivitu. Nikdy neshazuje jejich názory a výtvoř.
7. Knihovnick si hlídá, aby každý žák dostal prostor, kde by se mohl realizovat a cítil se užitečným
8. Žáci v průběhu besedy pracují s knihami (popř. úryvky), vyhledávají v nich, čtou z nich, prohlíží si je.
9. Na začátku/konci lekce mají žáci možnost samostatně si prohlédnout dětské oddělení/knihovnu.
10. Knihovnick od žáků zjistí, zda jsou registrováni v knihovně, popř. jim sdělí, jak se zapsat do knihovny.

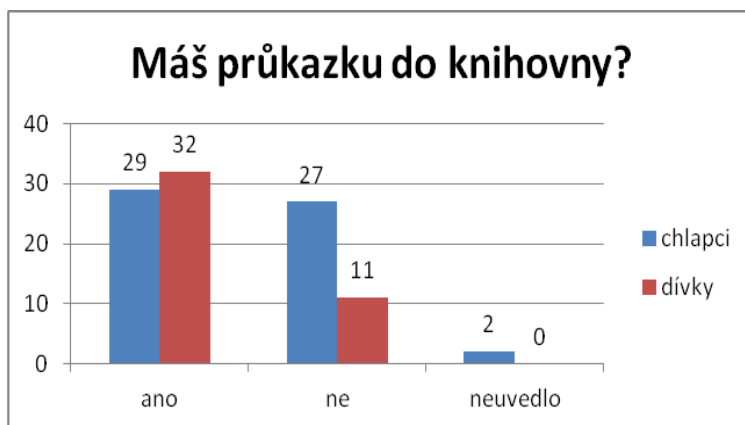
⁹⁵ Označení jednotlivých částí se může lišit

Výsledky z dotazníků žáků

Některé otázky v dotazníku pro žáky zadávané dětem vždy po skončení lekce nám poskytly možnost porovnat získané poznatky s dosud publikovanými výzkumy o čtenářství. Dotazník byl koncipován tak, aby jeho vyplnění nezabralo žákům příliš času a abychom knihovníkům nenarušili jejich program. Výzkumu se zúčastnilo 95 žáků 2. stupně základních škol a šest žáků 1. stupně (Žáci z mostecké školy, složení skupiny bylo dáno povahou školy. Přesto jsme jejich odpovědi zařadili do výzkumu, domníváme se, že šest žáků nemůže natolik ovlivnit výsledky průzkumu.). Z celkového počtu 101 respondentů bylo 43 dívek a 58 chlapců. Výsledky otázek č. 1 - 6 jsme zanesli pro lepší přehlednost do grafů, otázky č. 7. a 8. byly otevřené a jejich výsledky byly publikovány u každé pozorované lekce.

Otázka č. 1

Tato otázka nám měla poskytnout alespoň základní informaci o vztahu žáka ke čtení. Ze 101 žáků průkazku do knihovny nemá 38, více jak polovinu z tohoto čísla tvoří chlapci. U dívek je to přibližně čtvrtina z celkového počtu dívek. I výsledky výzkumů potvrzují, že dívky mají ke čtení lepší vztah než chlapci, my tak usuzujeme z toho, že více dívek vlastní průkazku do knihovny.

Otázka č. 2

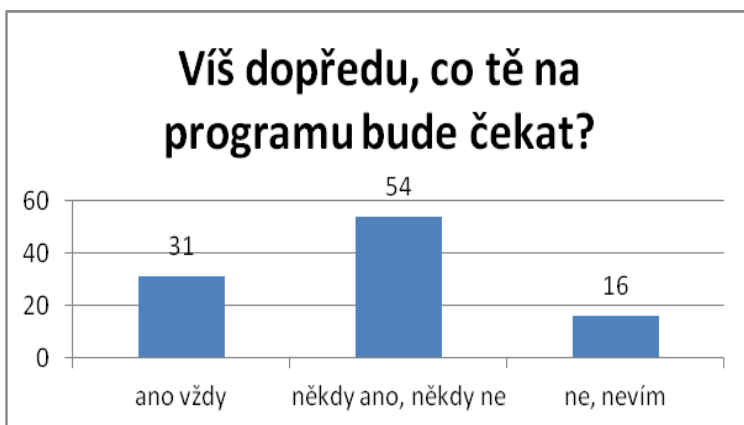
Otázka zaměřená na četnost návštěv v knihovně ukazuje, že učitelé nabídek knihoven moc nevyužívají. Nejvíce žáků zaškrtnulo možnost, že programy se školou navštěvují jednou za rok nebo jednou za půl roku. Nelze tedy hovořit o hlubší spolupráci škol s knihovnou, která by přinesla i větší efektivitu. Potěšující je, že možnost jsem tu poprvé si vybralo pouze 18 žáků (dalo by se říci jedna třída). Otázka nemá dostatečnou výpovědní hodnotu, protože někteří žáci nebyli schopni odhadnout, jak často programy v knihovně navštěvují nebo uváděli možnost jednou za rok, i když byli v knihovně ten den

poprvé, jak jsme se později dověděli od paní učitelky. Týká se to především žáků šesté třídy, kteří přešli na druhý stupeň, kde došlo ke spojování tříd. Mohlo se tedy stát, že někteří žáci byli v knihovně se školou poprvé, jiní už na prvním stupni.

Otázka č. 3

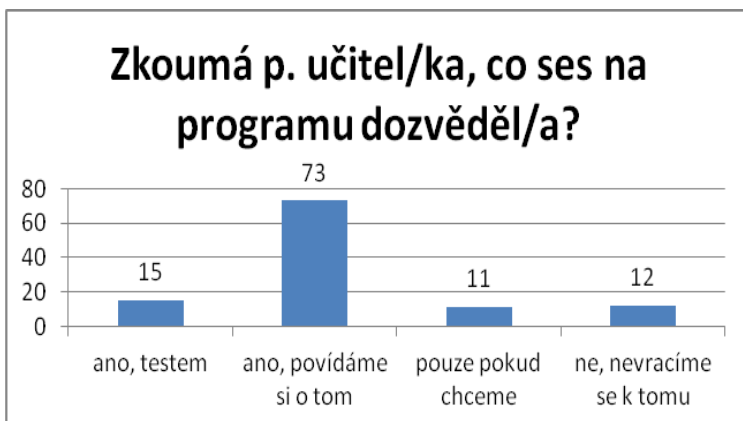
Pokud se učitelé rozhodnou se třídou program v knihovně navštívit, 31 žáků s jistotou ví, co je bude na programu čekat a jaké téma budou probírat. Polovina žáků uvedla, že ve většině případů ví, co si pro ně v knihovně připravili. Můžeme tedy konstatovat, že se učitelé snaží žáky dopředu informovat.

Otázka č. 4

Otázka směřovala k tomu, zda a jak učitelé pracují s tím, co se žáci dověděli na programu. Nejvíce, 73 z nich, odpovědělo, že si ve škole o besedě povídají, ostatní možnosti měly vyrovnaný počet odpovědí. Malá část učitelů se k tomu nevrací vůbec nebo ověřují získané informace testem. Ze sledování programů vyplynulo, že jejich cílem je z velké části případů diskuze, práce s textem, vytvoření návyku chodit do knihovny ne získání znalostí, které by potom bylo možné zjišťovat testem nebo jiným druhem zkoušení. Programy, které knihovny pro žáky připravují, mají primárně vybudovat u dětí návyk

chodit do knihovny a ukázat jim, že knihovna je místem, kde mohou trávit svůj volný čas nejen sami ale i s kamarády nebo rodiči.

Otázka č.5

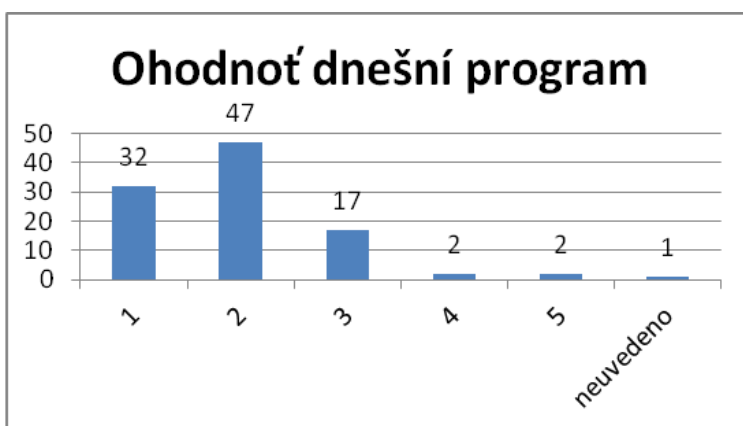
Největší shodu v odpovědích jsme zaznamenali právě u této otázky. 85 žáků uvedlo, že se jim více líbí programy v knihovně. Je to zpráva pro učitele, kteří by se měli zamyslet, proč tomu tak je a zda s tím souvisí hojně udávaná odpověď (u otázky č. 7), že jsou v knihovně radši, protože se nemusí učit nebo je důvodem to, že je knihovníci více aktivizují a používají zajímavější metody práce? U otázky č. 5 jsme se také pokoušeli najít souvislost mezi oblibou programů v knihovně a tím, zda žáci vlastní průkazku do knihovny. Tedy, zda mají programy šanci zaujmout i nečtenáře. Průkazku do knihovny nevlastní 38 žáků, z toho ale 28 uvedlo, že se jim více líbí práce v knihovně. Můžeme tedy tvrdit, že potenciál zaujmout nečtenáře knihovny mají.

Otázka č. 6

Tato otázka částečně souvisí s předchozí otázkou. Žáci hodnotili programy jako lepší než výuku ve škole a to se odrazilo do jejich hodnocení programu. Na známce 1 nebo 2 se shodlo 79 žáků, známky z opačného konce byly dávány v ojedinělých případech.

Zajímavé je, že dívky hodnotí program lepší známkou než chlapci, kteří bývají více kritičtí. V některých případech jejich špatné hodnocení korespondovalo s tím, že se jim nezamlouvalo téma lekce jako takové.

Poslední zjištění se týkají preferencí jednotlivých žánrů a titulů. V teoretické části jsme pracovali s výsledky a tituly z roku 2012. Nemáme výsledky pro jednotlivé ročníky, ale žebříček oblíbenosti jsme sestavili na základě rozhovorů s knihovníky, kteří vědí, jaké žánry jsou mezi mládeží nejpůjčoványější.

A. Zachová v publikaci *Čtenářství a čtenářská gramotnost* uváděla, jaké žánry a tituly byly mezi žáky základních škol nejoblíbenější v roce 2012. Žánrová skladba se téměř nezměnila. V popředí stále zůstává fantasy a povinná, dnes spíše doporučená četba. Knihovníci se snaží s učiteli, kteří s knihovnou spolupracují dlouhodobě, vypracovat seznam doporučené literatury, ze kterého si žáci mohou sami vybrat, kterou knihu přečtou. Knihovníci se tím snaží přimět učitele, aby žákům do četby zařazovali nové knihy a nelpěli stále na stejných titulech. Na vrcholu oblíbenosti se dnes drží deníky (Deník malého poseroutky, Deník mimoňky apod.), dále dětské horory, komiksy (Simpsonovi, Garfiled, Čtyřlístek), humoristické knihy (Babička drsňačka) a tematika upírů (Vampýrská akademie). Gabal ve svém výzkumu z roku 2002 zmiňuje, že si děti z poloviny vybíraly knihy českých autorů. Z titulů, které knihovníci uváděli jako nejoblíbenější, vyplývá, že v tomto ohledu došlo ke změně. Děti začínají více preferovat knihy zahraničních spisovatelů.

Výsledky z dotazníků učitelů

Celkem jsme měli k dispozici údaje od pěti učitelů, kteří se svou třídou přišli do knihovny. Z celkového počtu pěti vyučujících byl jeden muž a čtyři ženy. Vyučující pocházeli z různých škol - z víceletých gymnázií, základních škol a z „romské“ základní

školy. Získaná data jsme z důvodu jejich nízkého počtu nezadávali do grafů, ale k jednotlivým otázkám vyjádříme písemně.

Všichni učitelé na první otázku odpověděli, že vlastní průkazku do knihovny. Z rozhovorů s knihovníky ale vyplynulo, že to není vždy tak samozřejmé. Vyučující českého jazyka, ale nejen ti, by měli pravidelně využívat knihovnických služeb a jít dětem příkladem. U učitelé českého jazyka se předpokládá, že se orientují v četbě pro děti a mládež, tudíž navštěvují knihovnu, která jim poskytuje dostatek inspirace.

Cílem druhé otázky bylo zjistit, odkud se učitelé dověděli o programech v knihovně. Ve dvou ze tří sledovaných knihoven knihovníci tvrdili, že na začátku každého školního roku posílají katalog besed ředitelům škol v okolí. Z odpovědí učitelů ale vyplývá, že se o besedách dověděli buď z internetových stránek knihovny nebo od svých kolegů. Je tedy otázkou, zda se katalog od vedení školy k učitelům dostane.

Učitelé ve dvou případech odpověděli, že programy v knihovně navštěvují jednou za měsíc, dvakrát se objevila možnost nepravidelně a jednou odpověď jedenkrát za rok. Částečně můžeme odpovědi konfrontovat s tím, co udávali žáci. Zde je ale nutné přihlídnout k tomu, že učitelé učí ve více třídách, proto z údajů vychází, že besedy navštěvují častěji.

Výsledky čtvrté otázky se shodují se zjištěními z žákovských dotaníků. Více jak polovina učitelů své žáky dopředu připravuje na to, co budou na programu dělat.

Z odpovědí na pátou otázku jsme se dověděli, že všichni učitelé nechávají knihovníkům volnou ruku při přípravě programů. Stejně se vyjadřovali i knihovníci, kteří naopak touží po tom, aby jim učitelé dávali nějaké impulzy, tipy, rady.

Šestá otázka nám pomůže lépe určit, v jakém případě volí učitelé raději výuku v knihovně než ve škole. Opět více jak polovina učitelů zakroužkovala možnost e), tedy že se jim náplň programu hodí do výuky, ale objevila se i odpověď, že knihovnicím přenechávají látku, kterou nemají příliš v oblibě (V tomto případě se to týkalo lekce o poezii. Paní učitelka přiznala, že by dětem chtěla poezii přiblížit nějak zajímavě, ale neví si s tím rady, proto využila nabídky knihovny.).

U sedmé otázky došlo k rozporu v tom, co tvrdili knihovníci a co zakroužkovali učitelé a částečně se výsledky neshodují s otázkou č. 5. Knihovníci tvrdili, že si učitelé rádi listují katalogem a vybírají si předpřipravené lekce, více jak polovina učitelů ale označila, že si raději domlouvá vlastní dle potřeby. Výsledky se také neshodují s odpověďmi na otázku č. 5, kdy všichni učitelé označili možnost, že do náplně programů nezasahují.

U osmé otázky se čtyři učitelé shodli na tom, že škola oceňuje jejich aktivitu, pouze jedna vyučující napsala, že má občas problémy najít v rozvrhu místo, aby s žáky do knihovny mohla přijít. V rozhovorech s knihovníky se jedna otázka týkala toho, jestli znají důvody, proč některé školy jejich nabídky nevyužívají. Všichni udávali, že si učitelé stěžují na to, že k tomu nemají prostor a mají problémy se suplováním hodin. Je možné, že jsme zrovna narazili na vyučující, kteří pracují na škole, kde s tím ředitelé nemají problém.

U deváté otázky panovala mezi učiteli shoda, všichni odpověděli, že se k průběhu lekce vrací v rámci reflexe. Nikdo z učitelů nezjišťuje získané poznatky testem nebo zkoušením. Výsledky se shodují s odpověďmi žáků, kde tři čtvrtiny z nich tvrdili, že si o programu ve škole povídají.

V otázkách deset a jedenáct hodnotili učitelé známkou od jedné do pěti úroveň programu a dále odbornost a vstřícnost pracovníků knihovny. V hodnoceních panovala shoda, proto jsme vyhodnocení otázek spojili dohromady. Všichni učitelé hodnotili odbornost a vstřícnost knihovníků známkou jedna, stejnou známku dávali v případě hodnocení úrovně nabízených programů.

Otázky dvanáct a třináct byly otevřené a zjišťovaly negativa a pozitiva nabízených programů. Učitelé, pokud na otázky odpověděli, se vyjadřovali velmi stručně a heslovitě. U otázky, která zjišťovala negativa většinou odpovídali, že žádná nenachází. Mezi pozitivy nejčastěji zmiňovali:

1. ukázka zajímavých knih
2. nové metody práce
3. střídání forem práce
4. propojení s jinými předměty
5. zpestření výuky
6. výuka mimo prostor školy/třídy

negativa:

1. některé programy se podobají přednášce, žáci nevydrží dlouho poslouchat
2. knihovník nereaguje na specifika třídy - násilné rozdělení do skupin
3. časová náročnost pro učitele

Učitelé se shodovali, že jim pozorování průběhu besed nabízí nahlédnout na hodinu i třídu z druhé strany. Někteří se přiučili nové metody výuky, které pak chtějí praktikovat ve škole, jiní oceňovali důraz na aktivitu žáků, kterou i samotní žáci vnímají jako zpestření výuky, další se aktivně zajímali o tituly, se kterými knihovnice pracovala a mohly by být využitelné ve škole. Místy to působilo jako kdyby zde učitelé byli na školení a seznamovali se pro ně neznámými věcmi.

Zhodnocení knihovny na základě sledovaných kritérií

1. *provozní doba dětského oddělení* - z vybraných knihoven má jediné lounská otevřeno každý den včetně víkendů, i když v některé dny mají omezenou otevírací dobu. Zbylé dvě knihovny mají v neděli zavřeno, mostecká knihovna má navíc zavřeno ještě ve středu.
2. *aktuální počet registrovaných čtenářů* - počet aktivních čtenářů lounské a mostecké knihovny se příliš neliší (1333 a 1686), ačkoli město Most má přibližně třikrát více obyvatel ⁹⁶ než Louny. Údaje pouze pro Ústřední knihovnu se nepodařilo zjistit, protože čtenář může na jednu průkazku chodit do více poboček. Počet dětských čtenářů městské knihovny v Praze je 29 561, což vzhledem k počtu obyvatel Prahy není velké číslo.
3. *počet stanic s internetem v dětském oddělení* - nejvíce počítačů s připojením na internet v dětském oddělení má lounská knihovna (4), poté mostecká (3) a v Ústřední knihovně jsou v dětském oddělení pouze dva počítače. Knihovníci tvrdili, že doby, kdy se na internet musely psát pořadníky, jsou už pryč. Děti mají internet doma, v telefonech, proto ho v knihovně tolik nevyužívají.
4. *počet výukových lekcí za rok* - lounská knihovna v minulém roce připravila 230 výukových lekcí, tzn., na každý měsíc připadne v průměru 19 lekcí. Mostecká knihovna loni uspořádala 119 lekcí, tedy průměrně 10 lekcí za měsíc. Ústřední knihovna připravila 103 lekcí, v průměru 8 lekcí měsíčně. Nutno dodat, že v mostecké knihovně má na starosti přípravu lekcí pouze jedna osoba, v ostatních knihovnách se na nich podílí více knihovníků.
5. *fond dětského oddělení* - uspořádání fondu v jednotlivých knihovnách bylo vesměs podobné, rozdělení na beletrii, naučnou literaturu a časopisy. Pražská knihovna používala ještě obrázky pro jednotlivé žánry, které dětem umožňují rychlejší orientaci.
6. *prostředí* - v každé knihovně bylo dětské oddělení zřetelně odděleno od zbývajících. Dětské oddělení lounské knihovny se skládá ze tří propojených místností, je zde i místo pro odpočinek (lehárna). Dětské oddělení mostecké knihovny se vizuálně příliš neliší od dospělého oddělení, v samostatné místnosti, která se jediná výmalbou hodí pro dětské čtenáře, je oddělení pro čtenáře do deseti

⁹⁶ k 31. 12. 2014 je v Mostě přihlášeno k trvalému pobytu celkem 66 417 obyvatel, zdroj: Most. Oficiální web města: *Orientační přehled o pobytu a počtu obyvatel v Mostě: prosinec 2014*. [online]. [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: http://www.mesto-most.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=9959&id_dokumenty=22008

let. Relaxační koutky pro čtenáře teprve budují. Dětské oddělení v pražské knihovně se rozkládá na velkém prostoru, jedna část je vyhrazena pro studijní účely, jsou zde stoly, židle a pohovky. Na opačné straně místnosti je dětský koutek pro nejmenší děti. Jediný problém je, pokud konají besedy pro mladší a starší děti zároveň. Skupiny se pak navzájem ruší.

7. *webové stránky dětského oddělení* - cílem samostatných webových stránek pro děti je informovat o chystaných akcích a soutěžích, možnost rychle najít doporučení na nově zakoupené knihy. V takové podobě fungují webové stránky lounské a pražské knihovny. Mostecká knihovna nemá stránky pro děti, o všech akcích informuje na hlavní stránce.
8. *katalog výukových lekcí* - katalog lounské a pražské knihovny je dostupný na webových stránkách nebo přímo v knihovně, mostecká knihovna ho nabízí pouze v knihovně. Katalogy všech knihoven obsahují podobné informace - název lekce, krátkou anotaci, doporučený ročník. Všechny knihovny nabízejí možnost udělat lekci na jakékoli téma.
9. *služby pro děti* - knihovny již dávno nejsou místem, kde se dají pouze vypůjčit knihy. Každá knihovna dle svých možností nabízí další doplňkové služby. Pražská knihovna považuje za největší „hit“ 3D tiskárnu, ale i ostatní knihovny vymýšlejí různá zpestření.
10. *celorepublikové akce/soutěže, do kterých se knihovna zapojuje* - všechny knihovny byly v tomto ohledu aktivní, na každý měsíc měly spousty akcí pro mladé čtenáře, o kterých informují na svých stránkách nebo přímo v knihovně, kde přijdou s dětmi do styku.

Nelze jednoznačně rozhodnout, která ze tří knihoven je nejlepší, všechny knihovny se v rámci svých možností snaží modernizovat, nabízet stále nové služby a pořádat akce pro děti, které by je přilákaly do knihovny. Otevírací doba knihoven se stále prodlužuje, všechny sledované knihovny mají otevřeno alespoň jeden den o víkendu, děti tak mohou knihovnu navštívit společně se svými rodiči. Jediná věc, na které by mohly všechny knihovny zapracovat, jsou jejich webové stránky, konkrétně stránky pro děti.

Ve všech knihovnách jsem se setkala s milými, ochotnými knihovnicemi, které mi umožnily navštívit jejich lekce a v rámci svého volného času se mnou podělily o své poznatky a zkušenosti.

8. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se pokoušela zjistit, zda a jak knihovny pomocí vzdělávacích programů podporují čtenářství žáků. Konkrétně jsem se zaměřila na žáky 2. stupně ZŠ. Navázala jsem spoluprací se třemi knihovnami - Městskou knihovnou v Lounech, Městskou knihovnou v Mostě a Ústřední knihovnou v Praze, výběr knihoven byl částečně ovlivněn jejich blízkostí k místu mého bydliště. Vzorek není dostačující natolik, abychom získané informace mohli prohlásit za všeobecně platné, ale mohou nám pomoci získat základní vhled do problematiky.

V teoretické části práce jsem se pokusila usouvztažnit základní informace týkající se čtenářství a čtenářských návyků pubescentů. Vycházela jsem z několika výzkumů, které se v minulosti zabývaly podobným tématem. Podstatné informace k tomuto tématu přinesl sociologický výzkum: Jak čtou české děti? Studie nám pomohla vytvořit ucelený pohled na dětské čtenářství a jedna kapitola se přímo věnovala vztahu dětí ke knihovně.

Abychom mohli později posoudit, jaké možnosti má knihovna v oblasti působení na dětského čtenáře, museli jsme nejprve zjistit, jaké celorepublikové akce knihovny na podporu čtenářství pořádají, jak se pozná dobře fungující dětské oddělení a jaké speciální služby dětem nabízí. Všechny tři knihovny byly v tomto ohledu aktivní, zapojovaly se do různých akcí na podporu čtenářství (Noc s Andersenem, Děti čtete, Den pro dětskou knihu, Březen - měsíc čtenářů apod.), účastnily se soutěží (SUK - Čteme všichni, Kamarádka knihovna, OKNA) a dbaly na to, aby se děti v knihovně cítily příjemně. Knihovny dětem nenabízejí jen výpůjční služby, ale snaží se jejich pozornost získat i dalšími službami, kterými jim chtějí zpříjemnit pobyt v knihovně (možnost hrát stolní hry, číst si na pohovkách nebo pytlích, využívat internet, půjčit si čtečky elektronických knih, podívat se, jak funguje 3D tiskárna atd.).

V praktické části bylo hlavním cílem zjistit, zda jsou vzdělávací lekce pro školy přínosné a stojí za návštěvu. V každé výše uvedené knihovně jsem se zúčastnila několika besed jako pozorovatel, pohovořila s knihovníkem na témata, která se týkala programů, jeho práce a zkušeností. Názory na poskytované programy jsem zjišťovala také u těch, kterých se nejvíce dotýkají, tedy u žáků a učitelů.

Z dotazníků, které jsem žákům zadávala po skončení lekce, vyplynulo mnoho zajímavých zjištění, z nichž některé korespondují s výzkumy uváděnými v teoretické části práce. Některé otázky v dotazníku (konkrétně se to týká otázek č. 2., 3.) nemají dostatečnou výpovědní hodnotu, protože někteří žáci nejsou schopni odhadnout, jak často

programy v knihovně navštěvují nebo uváděli možnost jednou za rok, i když byli v knihovně ten den poprvé. Možným vysvětlením je to, že se jednalo o mladší žáky 2. stupně a některé třídy byly nově utvořeny teprve začátkem školního roku 2014/2015. V jedné třídě se tak mohli ocitnout žáci, kteří dříve knihovnu navštěvovali ale také ti, kteří v ní nikdy se školou nebyli.

Naopak zbylé otázky nám poskytly zpětnou vazbu o programech očima žáků. Největší výpovědní hodnotu měly otevřené otázky 7. a 8., kdy se žáci mohli vyjádřit, k čemu chtěli. Z jejich odpovědí vyplynulo, že se jim programy v knihovně líbí mnohem víc než výuka ve škole. Oceňovali to, že jim umožňují pracovat ve skupině, být aktivní a že knihovníci volí neobvyklé zábavnější metody práce než učitelé. Čas jim zde utíkal mnohem rychleji než ve škole, hodnotili devadesátiminutový program s jednou krátkou přestávkou jako krátký.

Pokud bychom měli hodnotit přístup učitelů k návštěvám v knihovně, tak budeme muset být trochu kritičtí. Existuje spousta učitelů, kteří o spolupráci s knihovnou nemají z různých důvodů zájem. Dokonce se vyskytly i případy, kdy učitelé českého jazyka nevlastnili ani průkazku do knihovny, nebo se programů společně s žáky neúčastnili a odcházeli pryč. Ve srovnání s knihovnicí se objevila také zajímavá zjištění. Všichni knihovníci, se kterými jsem spolupracovala, se ve svém volném čase věnovali samostudiu, doplňovali si vzdělání různými kurzy a snažili se své lekce dělat zábavně, netradičně a co nejvíce do dění zapojit žáky. Ti z toho byli ve většině případů nadšení a možná právě proto označovali lekce v knihovně za více oblíbené.

V závěru práce jsem se pokusila na základě pozorování a analýzy lekcí stanovit deset bodů (Desatero kvalitního vzdělávacího programu), které považuji za určující, pokud mám hodnotit kvalitu programů. Body se týkají všech faktorů, které mohou ovlivnit kvalitu lekce. Jedná se o prostředí, kde se beseda koná, o využití dětského fondu knihovny, o metody, které knihovník používá a o jeho přístup k žákům.

Poznatky, které z práce vyplynuly, mohou učitelům přinést zprávu o tom, na co se při výběru programů soustředit, co od nich mohou čekat a hlavně, že spolupráce školy s knihovnou je dobrým nástrojem, jak u žáků vybudovat pozitivní vztah ke čtení. Programy také umožňují učitelům vidět jiné metody a formy práce, seznámit se s novými knihami pro děti.

9. RESUMÉ

Diplomová práce Analýza koncepcí veřejných knihoven na podporu rozvoje čtenářství žáků 2. stupně ZŠ ve své teoretické části charakterizuje období pubescence (11 - 15 let) a hledá faktory, které mají vliv na jeho čtenářství. Vedle školy existuje i další instituce, která může pozitivně ovlivňovat vztah žáků ke čtení a tou je knihovna. Zajímalo nás, jak knihovny vymezují dětské oddělení v rámci knihovny, jaké služby dětským čtenářům nabízejí a do jakých akcí na podporu čtenářství se zapojují. V praktické části jsme se věnovali konkrétním vzdělávacím programům, které knihovny školám zdarma nabízejí, a zjišťovali jsme, zda jsou pro žáky přínosné či nikoli. Ve třech knihovnách jsme provedli pozorování několika lekcí, mluvili s knihovnicí o jejich práci a tvorbě programů a na základě toho jsme sestavili deset bodů, jak poznat kvalitní program. Cílem práce bylo přinést vhled do této problematiky a ukázat, že spolupráce obou institucí přináší užitek všem zúčastněným stranám.

RESUMÉ

In the theoretical part, the thesis Analysis of the public libraries' concepts to support development of reading of pupils at lower secondary school characterizes the period of pubescence (11-15 years) and looks for factors that have an impact on reading of these pupils. Apart from school there is another institution that can positively affect the attitude to reading of pupils and this institution is the library. We wondered how libraries define the children's department within the library, what services are offered to children who read and what events to encourage reading they take part in. In the practical part we focused on specific training programmes that libraries offer to schools free of charge and we tried to find out whether these programmes are beneficial or not for these pupils. We conducted observations of several lessons in three libraries, we were talking with librarians about their work and about the creation of these programmes and based on that we have put together ten points - how to recognize a quality program. The aim of this thesis was to provide insight into this issue and to show that cooperation between the two institutions brings benefit to all parties involved.

10. KLÍČOVÁ SLOVA

čtenářství
pubescentní čtenář
2. stupeň ZŠ
knihovny
akce na podporu čtenářství
rozhovory s knihovníky
vzdělávací programy pro školy
dotazníky pro žáky a učitele
analýza vzdělávacích programů

KEY WORDS

reading
pubescent reader
lower secondary school
libraries
events to encourage reading
interview with librarians
programme for school
questionnaires for pupils and teachers
analysis of educational programmes

11. PŘÍLOHY

Příloha 1: Nejoblíbenější knihy žáků 6. - 9. tříd, rok 2012

Nejoblíbenější kniha 2012 (6. třída)	
chlapci	dívky
Hoši od bobří řeky, Rychlé šípy	Bobříkovy kapálie
Deník malého poseroutky	Čáry paní Láryfáry
Harry Potter	romány J. Wilsonové

Nejoblíbenější kniha 2012 (7. třída)	
chlapci	dívky
Hraničářův učeň	romány J. Wilsonové
Dva tisíce mil pod mořem	Dívčí parta
Pán prstenů	Harry Trottel

Nejoblíbenější kniha 2012 (8. třída)	
chlapci	dívky
Záhada spálené chaty	Smutná holka hledá kluka
Ztracený svět v podzemí	Město Ember
Nejen bonmoty a citáty o blbosti	Šťáva z mrkve

Nejoblíbenější kniha 2012 (9. třída)	
chlapci	dívky
díla T. Pratchetta	Báječná léta pod psa
Na západní frontě klid	Mrazení
Rychlé šípy	Mikulášovy patálie

Příloha 2: Dotazník pro učitele

Škola:

Pohlaví: ŽENA - MUŽ

Hodnocení vzdělávacích programů poskytovaných městskou knihovnou

- 1. Vlastníte průkazku do městské knihovny? ANO – NE**

- 2. Jak jste se dověděl/a o programech pro školy poskytovaných knihovnou?**
 - a) při návštěvě knihovny
 - b) knihovna poslala do školy katalog programů
 - c) sám/sama jsem kontaktoval/a knihovnu
 - d) z internetových stránek knihovny
 - e) na základě doporučení (kolegů, známých,...)
 - f) jinak, jak?

- 3. Jak často se svými žáky navštěvujete vzdělávací programy v knihovně?**
 - a) jednou za měsíc
 - b) jednou za půl roku
 - c) jednou za rok
 - d) nepravidelně
 - e) jiná možnost, jaká?

- 4. Přípravujete žáky na to, co budou na programu dělat?**
 - a) ano, vždy
 - b) někdy ano, někdy ne
 - c) ne

- 5. Pokud se rozhodnete určitý program navštívit, zasahujete do jeho náplně?**
 - a) ano, mám přesné požadavky na to, co se mají žáci naučit
 - b) ne, nechávám knihovně volnou ruku

- 6. Proč jste se rozhodl/a dnešní program navštívit?**
 - a) navštěvuji je pravidelně
 - b) ze zvědavosti, chtěl/a jsem posoudit jejich kvalitu
 - c) probírám právě látku, kterou nemám v oblibě, tak ji přenechám knihovně
 - d) zaujal mě nabízený program
 - e) program se mi hodí do výkladu
 - f) jiná možnost, jaká?

- 7. Využíváte nabízených programů z katalogu nebo si domlouváte vlastní?**
 - a) domlouvám si vlastní dle potřeby
 - b) mám raději připravené programy knihovnou

8. Oceňujete škola Vaši aktivitu v souvislosti s návštěvou programů?

- a) ano, mám podporu od vedení školy
- b) spíše ano, ale občas mám problémy najít prostor pro návštěvu
- c) spíše ne, musím si je prosadit
- d) rozhodně ne

9. Pracujete dále s tím, co se žáci dověděli na programu?

- a) ano, dávám žákům test z toho, co se dověděli
- b) ano, ve škole se k tomu vracíme v rámci reflexe
- c) spíše ne, programy беру jako zpestření výuky
- d) rozhodně ne

10. Jak hodnotíte úroveň nabízených programů na škále od 1 do 5 (1 = vynikající)?

1 - 2 - 3 - 4 - 5

11. Jak hodnotíte vstřícnost a odbornost pracovníků knihovny na škále od 1 do 5 (1= vynikající)?

vstřícnost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

odbornost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

12. V čem spatřujete největší negativa programů?

13. V čem spatřujete největší pozitiva programů?

Příloha 3: Dotazník pro žáky

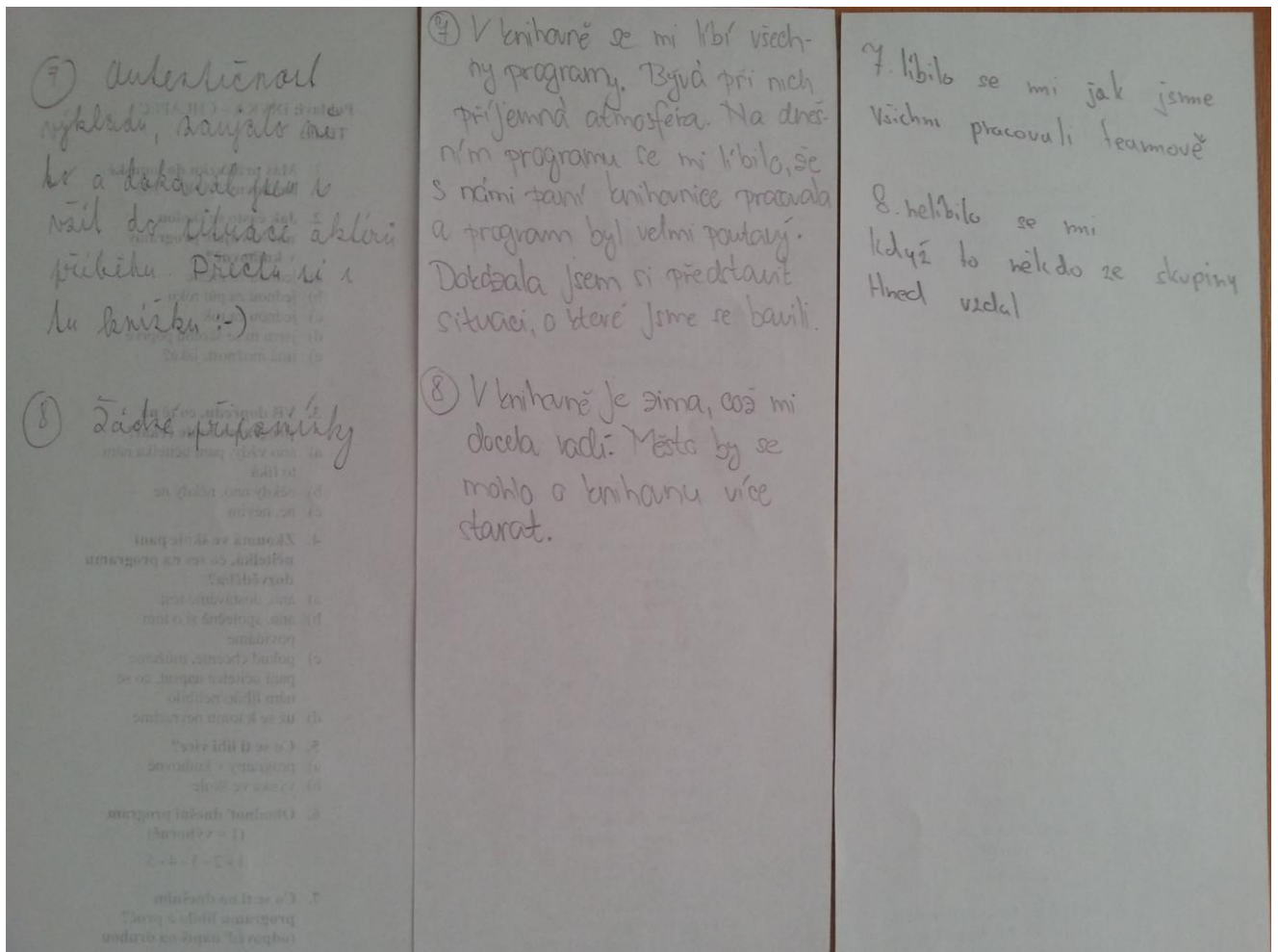
Pohlaví: DÍVKA – CHLAPEC

Třída:

1. **Máš průkazku do městské knihovny? ANO – NE**
2. **Jak často se školou navštěvujete programy v knihovně?**
 - a) jednou za měsíc
 - b) jednou za půl roku
 - c) jednou za rok
 - d) jsem tu se školou poprvé
 - e) jiná možnost, jaká?
3. **Víš dopředu, co tě na programu bude čekat?**
 - a) ano vždy, paní učitelka nám to říká
 - b) někdy ano, někdy ne
 - c) ne, nevím
4. **Zkoumá ve škole paní učitelka/pan učitel, co ses na programu dozvěděl/a?**
 - a) ano, dostáváme test
 - b) ano, společně si o tom povídáme
 - c) pokud chceme, můžeme napsat, co se nám líbilo/nelíbilo
 - d) už se k tomu nevracíme
5. **Co se ti líbí více?**
 - a) programy v knihovně
 - b) výuka ve škole
6. **Ohodnot' dnešní program (1 = výborně)**

1 - 2 - 3 - 4 - 5
7. **Co se ti na dnešním programu líbilo a proč? (odpověď napiš na druhou stranu)**
8. **Co se ti na dnešním programu nelíbilo a proč? (odpověď napiš na druhou stranu)**

Příloha 4: Ukázky vyplněného dotazníku pro žáky

Příloha 5: Otázky pro knihovníky

O knihovníkovi

1. Jak dlouho pracujete v dětském oddělení?
2. Vzděláváte se v pedagogice, když pracujete s dětmi?
3. Sledujete Vy/knihovna výzkumy o čtenářství? Popřípadě dělá si Vaše knihovna své výzkumy?
4. Do jakých akcí na podporu čtenářství se knihovna zapojuje?
5. Jak byste charakterizovala uspořádání dětského oddělení (fond, prostředí, služby dětem)?

O programech

1. Kdo připravuje programy?
2. Co je obecně cílem programů?
3. Může v tomto ohledu knihovna nabídnout více než škola?
4. Jak hodnotíte spolupráci škol a knihovny?
5. Odkud čerpáte inspiraci, metody, informace pro besedy?
6. Spolupracují s Vámi učitelé při přípravě programů?
7. Jaké máte ohlasy od žáků/učitelů? Pracujete s tím nějak?
8. Souvisí program besed s aktuálním děním? Tzn., děláte každý rok nový katalog besed?
9. Znáte důvody, proč některé školy Vaší nabídky nevyužívají?

Statistické

1. Kolik má knihovna dětských čtenářů?
2. Jaké žánry jsou nejoblíbenější?
3. Jaké tituly jsou nepůjčovanější?
4. Kolik vzdělávacích programů za rok připravíte?

12. POUŽITÉ ZDROJE

Literatura

GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka. *Jak čtou české děti?: Analýza výsledků sociologického výzkumu* [online]. 2003 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/dokumenty/2006/jak-ctou-ceske-deti.pdf>

HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava, 2008

CHALOUPKA, Otakar. *Horizonty čtenářství*. Praha: Albatros, 1971

CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004

PALEČKOVÁ, Jana, TOMÁŠEK., Vladislav. *Hlavní zjištění PISA 2012: matematická gramotnost patnáctiletých žáků* [online]. Praha: česká školní inspekce, 2013 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.pisa2012.cz/articles/files/Hlavni_zjisteni_PISA2012.pdf

PALEČKOVÁ, Jana, Vladislav TOMÁŠEK a Josef BASL. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/getattachment/cz/O-nas/Mezinarodni-setreni-archiv/PISA/PISA-2009/narodni-zprava.pdf>

ŠAFRÁNKOVÁ, Kateřina. *Metodika čtenářství* [online]. Praha, 2012 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/pdfs_210.pdf

VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: ISV, 1995

ZACHOVÁ, Alena. *Čtenářství a čtenářská gramotnost*. Vlkov: Helena Rezková, 2013

Internetové zdroje

FRAGMENT.CZ. *Jak se dělá kniha. Vzdělávací program pro děti*. [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.fragment.cz/stahuj/jak-se-dela-kniha/>

Kamarádka knihovna: *Průběh soutěže*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.kamaradkaknihovna.cz/>

Knihovny.cz - portál o českých knihovnách: *Aktivity knihoven*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://archiv.knihovny.cz/co-knihovna-nabizi/aktivity-knihoven>

Městská knihovna Louny: *Historie knihovny*. [online]. [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://www.mkl.cz/knihovna/historie-knihovny>

Městská knihovna Most: *Historie knihovny*. [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.knihovnamost.cz/historie-knihovny>

Městská knihovna v Praze: *Historie* [online]. [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/o-knihovne/historie/>

MŠMT: PISA 2012: *Čeští žáci se ve všech ohledech zlepšili*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vysledky-mezinarodniho-setreni-pisa-2012>

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského: *Anketa "Suk - Čteme všichni 2014"*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.npmk.cz/node/24/>

Noc s Andersenem: o projektu. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>

SEMELKOVÁ, Jana. *Kultura21.cz: S paní Alicí Koškovou o celostátní anketě "SUK - čteme všichni"* [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.kultura21.cz/rozhovory/8530-alice-koskova-rozhovor-anketa-suk-cteme-vsichni>

SKIP: *Březen - měsíc čtenářů 2015* [online]. 2014 [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.skipcr.cz/akce-a-projekty/akce-skip/brezen-mesic-ctenaru/brezen-mesic-ctenaru-2015>

SKIP: Dobrá zpráva o průběhu a výsledcích 1. ročníku přehlídky OKNA (O Knihovnických Aktivitách). [online]. [cit. 2015-03-29]. Dostupné z: <http://www.kdk.munovapaka.cz/oknahodnoceni2012.pdf>

UČITELSKÉ LISTY. WEB O ZMĚNÁCH VE VZDĚLÁVÁNÍ.: *Čtenářská gramotnost*. [online]. [cit. 2015-03-28]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2010/12/ctenarska-gramotnost.html>

UČITELSKÉ NOVINY.CZ. *Školní jízdní řád pro lehce mentálně postižené* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=3462&PHPSESSID=052819b807f3fe4bb33ca2be68541904>

ZÁKLADNÍ ŠKOLA CHANOV. *Charakteristika školy* [online]. [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: http://www.zschanov.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=2&Itemid=4

Zákon č. 257/2001 Sb. o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb. In: Sbírnka zákonů. 29. června 2001. Dostupné z: http://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provade-ci-prepisy/Zakon257.htm#portal-top

13. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Nejoblíbenější knihy žáků 6. - 9. tříd, rok 2012	79
Příloha 2: Dotazník pro učitele	80
Příloha 3: Dotazník pro žáky	82
Příloha 4: Ukázky vyplněného dotazníku pro žáky	83
Příloha 5: Otázky pro knihovníky.....	84